

S:T GÖRANSOMRÅDET

GESTALTNINGSPROGRAM FÖR ETT STADSUTVECKLINGSOMRÅDE
PÅ NORDVÄSTRA KUNGSHOLMEN I STOCKHOLM

Elin Hulefors
Examensarbete i landskapsarkitektur 30hp
vid institutionen för stad och land
Vårterminen 2010

Examensarbete för yrkesexamen på landskapsarkitektprogrammet 2010

EX0437 Självständigt arbete i landskapsplanering E, 30hp

© Elin Hulefors, l05elhu1@stud.slu.se

Bilder och illustrationer är författarens egna om ej annat anges.

Svensk titel: S:t Göransområdet - Gestaltningssprogram för ett stadsutvecklingsområde på Nordvästra Kungsholmen i Stockholm

Engelsk titel: S:t Göransområdet - Master plan for an urban development area on the North Western Kungsholmen in Stockholm

Handledare: Sofia Sandqvist, institutionen för stad och land

Extern handledare: Ewa Reuterbrand, Exploateringskontoret, Stockholms stad

Examinator: Rolf Johansson

Extern examinerator: Hildegun Nilsson Varhelyi, Lola Arkitektur och Landskap

An aerial photograph of a city, likely Stockholm, showing a large body of water (Skeppsholmen) in the center, surrounded by dense green trees and urban buildings. The image is used as a background for the text.

FÖRORD

S:T GÖRANSOMRÅDET - Gestaltungsprogram för ett stadsutvecklingsområde på Nordvästra Kungsholmen i Stockholm är ett examensarbete i landskapsarkitektur som motsvarar 30 högskolepoäng utfört vid Institutionen för stad och land, Ultuna, Uppsala under våren 2010.

Mitt intresse för ett helhetsperspektiv över ett områdes utveckling tillsammans med min inriktning mot getsaltning under utbildningen ledde mig fram till S:t Göransområdet. Vägen dit gick via ett telefonsamtal till Exploateringskontoret, Stockholms stad under hösten 2009 vilket resulterade i en initierad uppgift men med stor möjlighet att fritt påverka resultatet.

Jag vill tacka Ewa Reuterbrand vid Exploateringskontoret, Stockholms stad för ditt engagemang som extern handledare. Ett varmt tack riktar jag också till Sofia Sandqvist som väglett mig genom arbetet samt familj och vänner som stöttat mig.

Uppsala den 18 maj 2010

SAMMANFATTNING

Nordvästra Kungsholmen i Stockholm står inför stora förändringar utifrån Stockholms stads planer på att området ska bli en utvidgad del av stenstaden. Bostäder och verksamheter byggs och invånarantalet ökar kraftigt. Detta medför ett behov i att se på hur offentliga grönytor kan utvecklas och förslagsvis gestaltas. Syftet är att upprätta ett förslag till gestaltningsprogram för S:t Göransområdets offentliga grönytor. Exploateringskontoret, Stockholms stad, som har initierat uppgiften, anser att det finns ett behov av att klargöra och värna de kvalitéer som finns i de befintliga och offentliga grönytorerna samt eftersträva ett angreppssätt för nyskapad sådan.

De problemformuleringar som ställts upp för arbetet är:

- Finns det ett behov av en tydlig identitet för S:t Göransområdets offentliga grönytor? Hur skapas i så fall denna?
- Hur kan de gröna park- och naturområdena inom S:t Göransområdet förbättras och utvecklas?
- Hur kan sambanden mellan de olika grönytorerna inom S:t Göransområdet tydliggöras och hur kan de ansluta till sin omgivning?

För att förankra gestaltningen består arbetet av en studie av gestaltningsprocessens ingående delar. Bland annat har olika landskapsarkitektkontors monografier behandlats liksom en studie i hur ett gestaltningsprogram kan utformas samt övrig litteratur som är relevant för att kunna besvara de frågeställningar som ställts upp för arbetet. Material från Stockholms stad kring utvecklingen av området liksom inventering och analys presenteras. Ett avsnitt beskriver de gestaltningsprinciper som tagits fram under arbetet och ett avsnitt behandlar gestaltningen i planer, sektioner, perspektiv och text. Avslutningsvis finns en diskussion kring resultatet och en reflektion kring arbetet.

Slutsatsen är kortfattat att det finns ett behov av en tydlig identitet för områdets offentliga grönytor och att identiteten bör utformas i förhållande till den förkastningsbrant och naturmiljö som finns på platsen. Vad jag har valt att tillföra S:t Göransområdet för att det ska förbättras och utvecklas är ett sammanhängande grönt gångstråk, miljöer för lek, solbelysta sittplatser, utsiktspunkter, målpunkter utformade med växter av hög detaljeringsgrad, platser för lugn, öppna parkmiljöer med gräsytor och naturmiljöer med bevarad naturlig vegetation. För att tydliggöra sambanden finns ett behov av ett stråk i södra delen av arbetsområdet, liksom från östra till västra delen av stadshagsklippen och ett antal stråk som korsar S:t Göransgatan och sammanbinder S:t Göransområdet med Stadshagsklippan.

Nyckelord: S:t Göransområdet, Nordvästra Kungsholmen, gestaltningsprogram, offentliga grönytor, stadsutveckling, identitet, monografier

ABSTRACT

North Western Kungsholmen in Stockholm is confronting big changes and Stockholms stad is planning that the area will be an extended part of the existing structure in central Stockholm. Dwellings and offices are built and the population increase heavily. This result in a need to look at how public green areas can develop and be designed. The purpose is to design a proposal for a master plan of S:t Göranområdets public green areas. Exploateringskontoret, Stockholm stad, who has initialized the task, claim that there is a need of clarifying and shield the qualities in the green areas of today and how to create new green structure.

The problem formulations which are current in this master thesis are:

- Is there a need of a distinct identity for the green areas of S:t Göransområdet? If so, how is this created?
- How can the green parks and nature areas inside S:t Göransområdet be improved and develop?
- How can the connections between the green areas inside S:t Göransområdet be clarified and how can they connect to the surroundings?

To get inspiration and information for the design this thesis include a study of the including parts in the design process. For example is monographs from landscape architecture offices, a study on master plans as reference objects and for the thesis necessary literature presented. Information from Stockholms stad about the development of the area as well as inventory and analyze is presented. One chapter describes the design guidelines for further work and one chapter illustrates the design in plans, sections, illustrations and text. To sum up there is a discussion about the result and a reflection about the thesis in general.

The conclusion is briefly that there is a need of a distinct identity for the green areas of S:t Göransområdet and that the identity should be designed in relation to the fault precipice and nature in the area. Things that I have choosed to contribute S:t Göransområdet with, to improve and develop the area, is one coherent green walking path, playgrounds, places to sit in the sun, viewpoints, places with high level in details, calm places, open parks with lawns and green areas with kept natural vegetation. To clarify the connections there is a need for a walking path along the southern part of the area, as well as a path from the eastern to the western part of Stadshagsklippan and a number of paths crossing S:t Göransgatan and connect the S:t Göransområdet with Stadshagsklippan.

Key words: S:t Göransområdet, North Western Kungsholmen, master plan, public green areas, urban development, identity, monographs

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

INLEDNING	9
Bakgrund.	11
Mål och syfte	11
Metod och genomförande	11
Avgränsning	11
Målgrupp	11
Problemformulering	12
Orientering av arbetsområde	13
Litteraturöversikt	16
ATT GESTALTA ETT STADSRUM	17
Identitet, kvalitéer och samband hos grönområden	19
Gestaltningsprocessen	22
Olika kontors syn på gestaltning	22
Gestaltningsprogram	26
<i>Gestaltningsprogram för S:t Göransområde</i>	
FÖRUTSÄTTNINGAR	29
Stockholms stads utveckling av Nordvästra Kungsholmen	31
S:t Göransområdets historik	32
Inventering av verksamheter och bostäder	33
Inventering av grönområden	34
Inventering av jordarter/berggrund kopplat till grönområden	35
Inventering av gatustruktur	37
Inventering av rörelsemönster	38

ANALYS	39
Analysmetoder	41
Analys av vegetation	43
Analys av särskilda karaktärer	44
Analys av samband och helhet	46
GESTALTNINGSPRINCIPER	47
Övergripande mål	49
Utgångspunkter för utformning	50
Koncept	51
GESTALTNING	53
Förslaget i dess omgivning	55
Övergripande	56
Naturparken	58
Mellersta delen av området	60
Stora lekplatsen och Lindhagenterrasserna	62
S:t Görans torg	64
S:t Görans sjukhuspark och Tallbacken	66
Detaljer - vit betong	69
DISKUSSION	71
REFLEKTION	73
REFERENSLISTA	74

INLEDNING

Här presenteras bakgrund, syfte och målsättning, metod och genomförande, avgränsning, målgrupp och problemformuleringar. Olika översiktskartor presenterar arbetsområdets läge och kapitlet avslutas med en litteraturöversikt.

INLEDNING

BAKGRUND, SYFTE, PROBLEMFORMULERINGAR

BAKGRUND

Orsaken till ämnesvalet är mitt intresse för den idé-mässiga gestaltningen för ett större, centralt beläget område som inkluderar bostäder, grönområden och gatumiljö. För att förankra gestaltningen i ett sammanhang kändes det naturligt att studera gestaltningsprocessens ingående delar; hur verksamma landskapsarkitekter ser på sitt yrke och tillämpar detta i sin gestaltning samt övrig litteratur som utvecklats inom ämnet.

Nordvästra Kungsholmen i Stockholm står inför stora förändringar. Från att idag (2007) ha 3800 invånare planeras antalet invånare öka till 15800. Området förutspås bli en utvidgad del av stenstaden, som är dominerande för övriga delar av Kungsholmen. (Exploateringskontoret 2008, s. 11). Här planeras att industrier successivt kommer att försvinna och att bostäder och arbetsplatser ska kunna ta plats. En vision från Stockholms stads sida är att Nordvästra Kungsholmen utvecklas till att ha en blandad bebyggelse med god tillgång till grönområden och rekreation. (Stockholms stadsbyggnadskontor 1998, s. 2).

Stora delar av Nordvästra Kungsholmen är i dagsläget planerade och i vissa fall även projekterade. Undantaget är områdena som gränsar till och utgörs av S:t Göransgatan med Kvarteret Tjället/Gladan och S:t Görans sjukhusområde på den södra sidan. För Stadshagsberget på den norra sidan av S:t Göransgatan pågår i dagsläget ett programar-

bete. Området med S:t Göransgatan och omgivande kvarter har i dagsläget ingen struktur för hur det ska kunna utvecklas i sin helhet. Sjukhusområdet som upptar en stor del av arbetsområdet ägs av fastighetsförvaltaren Locum, vilka arbetar med att ta fram en fastighetsutvecklingsplan för området. Från Exploateringskontoret sida finns ett behov av att klargöra och värna de kvalitéer som finns i de befintliga och offentliga grönytorna samt eftersträva ett angreppssätt för nyskapad sådan. (Reuterbrand, E. muntligen).

SYFTE OCH MÅLSÄTTNING

Syftet är att upprätta ett förslag till gestaltningsprogram för S:t Göransområdets offentliga grönytor. För egen del är det en möjlighet att ta del av en verklig situation och lära mig om hur ett större utvecklingsområde kan studeras och idémässigt gestaltas. Då Exploateringskontoret, Stockholms stad har initierat uppgiften på en översiktlig nivå är även syftet att Stockholms stad ska kunna ha nytta av slutprodukten.

Målsättningen är att skapa en idémässig gestaltning som en grund för den fortsatta detaljutformningen för S:t Göransområdets offentliga grönytor. Planerna på utveckling av området är ännu under ett tidigt skede och förhållningssättet till uppgiften är därför av friare karaktär.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

Arbetet har fokuserats kring fem huvudsakliga områden, vilka jag valt att benämna som *Att gestalta ett stadsrum, Förutsättningar, Analys, Gestaltningsprinciper och Gestaltning* där de fyra sistnämnda ingår i själva gestaltningsprogrammet. Under avsnittet *Att gestalta ett stadsrum* presenteras de litteraturstudier som utförts. Här har olika landskapsarkitektkontors monografier behandlats liksom en studie i hur ett gestaltningsprogram kan utformas samt övrig litteratur som är relevant för att kunna besvara de frågeställningar som ställts upp för arbetet. I monografierna finns möjlighet att sätta sig in i olika förhållningssätt till gestaltning av stadsrum.

Under *Förutsättningar* presenteras material från Stockholms stad kring utvecklingen av nordvästra Kungsholmen och mer specifikt områdena kring S:t Göransgatan. Här redovisas även resultatet från den inventering som har utförts. Under avsnittet *Analys* presenteras inledande en beskrivning av olika analysmetoder och vilka som varit relevanta att använda för att kunna analysera det aktuella stadsrummet. I övrigt presenteras analysen av området i olika kartor med tillhörande text. Under *Gestaltningprinciper* presenteras övergripande mål, utgångspunkter för gestaltning och koncept. Under *Gestaltning* presenteras den idémässiga gestaltningen i planer, sektioner, perspektiv och tillhörande text.

AVGRÄNSNING

Den geografiska avgränsningen för gestaltningen utgörs av S:t Göransgatan i höjd med Mariebergsgatan till Marie-dalsvägen samt det intilliggande kvarteret Tjället/Gladan och S:t Görans sjukhusområde. För att se området i sin helhet kommer även Stadshagsberget, på den norra sidan av S:t Göransgatan, att ingå i analysen. Tidsmässigt ligger fokus på hur området ser ut idag och kan utvecklas, men även viss historisk bakgrund kommer att finnas i arbetet som grund för gestaltningen. Tematiskt sett är analyserna och den idémässiga gestaltningen i fokus samt litteraturstudierna och instuderingen av andra projekt till för att nå fram till det förstnämnda.

MÅLGRUPP

Målgruppen är yrkeskåren med landskapsarkitekter samt Stockholms stad. De kunskaper som kan vara användbara för övriga intresserade är vad som bör beaktas vid gestaltning av ett område, som berörs av en omfattande förändring. De studier av andra kontors förhållningssätt till gestaltning kan vara värdefull att ta del av. Lika så diskussionen utifrån detta och hur teorin omsatts till gestaltning. Slutprodukten är det här dokumentet som består av text, foton och illustrationer. Redovisning av arbetet sker även muntligen under examinationstillfället.

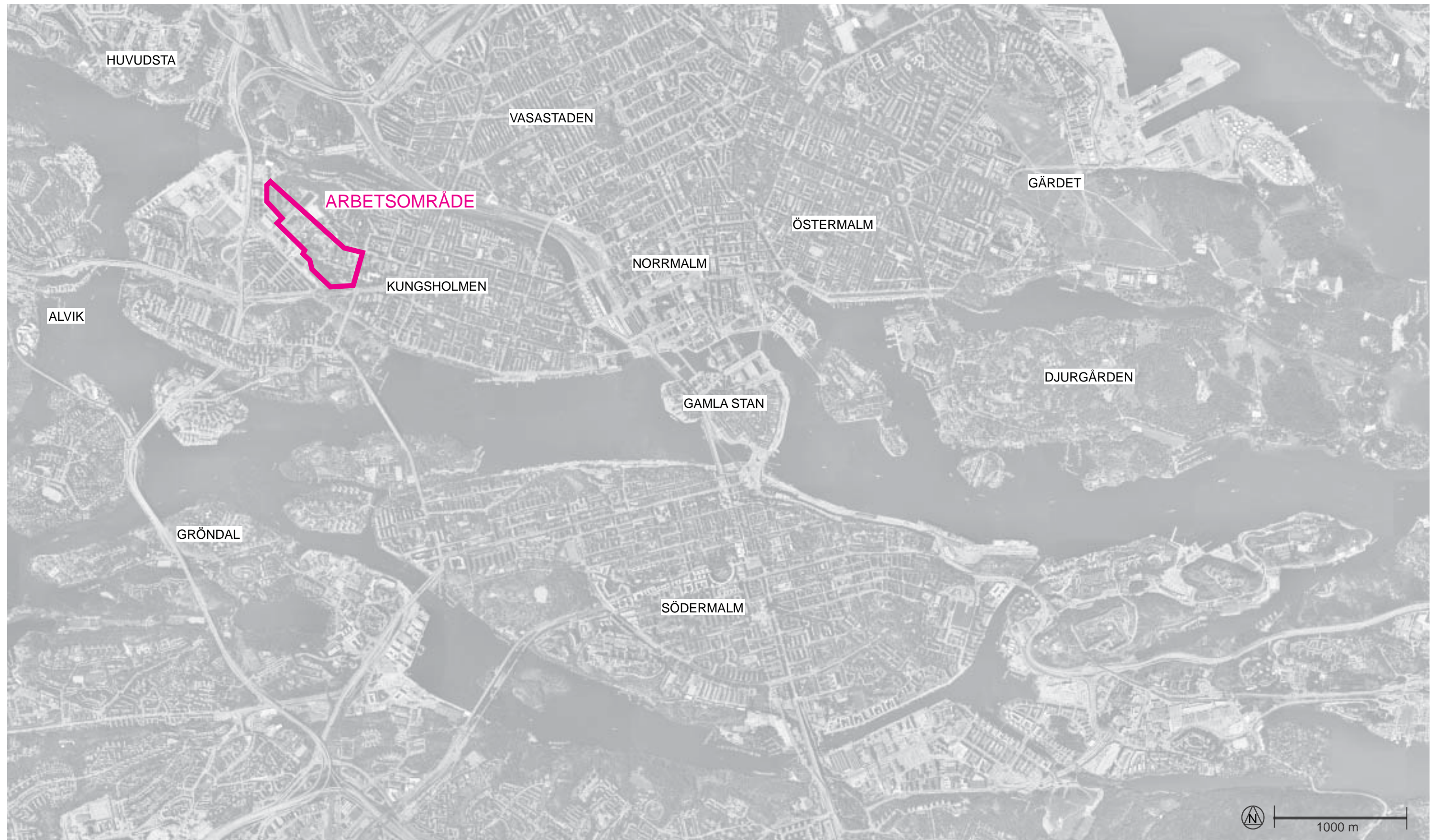
PROBLEMFORMULERINGAR

- Finns det ett behov av en tydlig identitet för S:t Göransområdets gatumiljöer och offentliga grönytor? Hur skapas i så fall detta?
- Hur kan de gröna park- och naturområdena inom S:t Göransområdet förbättras och utvecklas?
- Hur kan sambanden mellan de olika grönytorna inom S:t Göransområdet tydliggöras och hur kan de ansluta till sin omgivning?

INLEDNING

ORIENTERING AV ARBETSOMRÅDE I STADEN

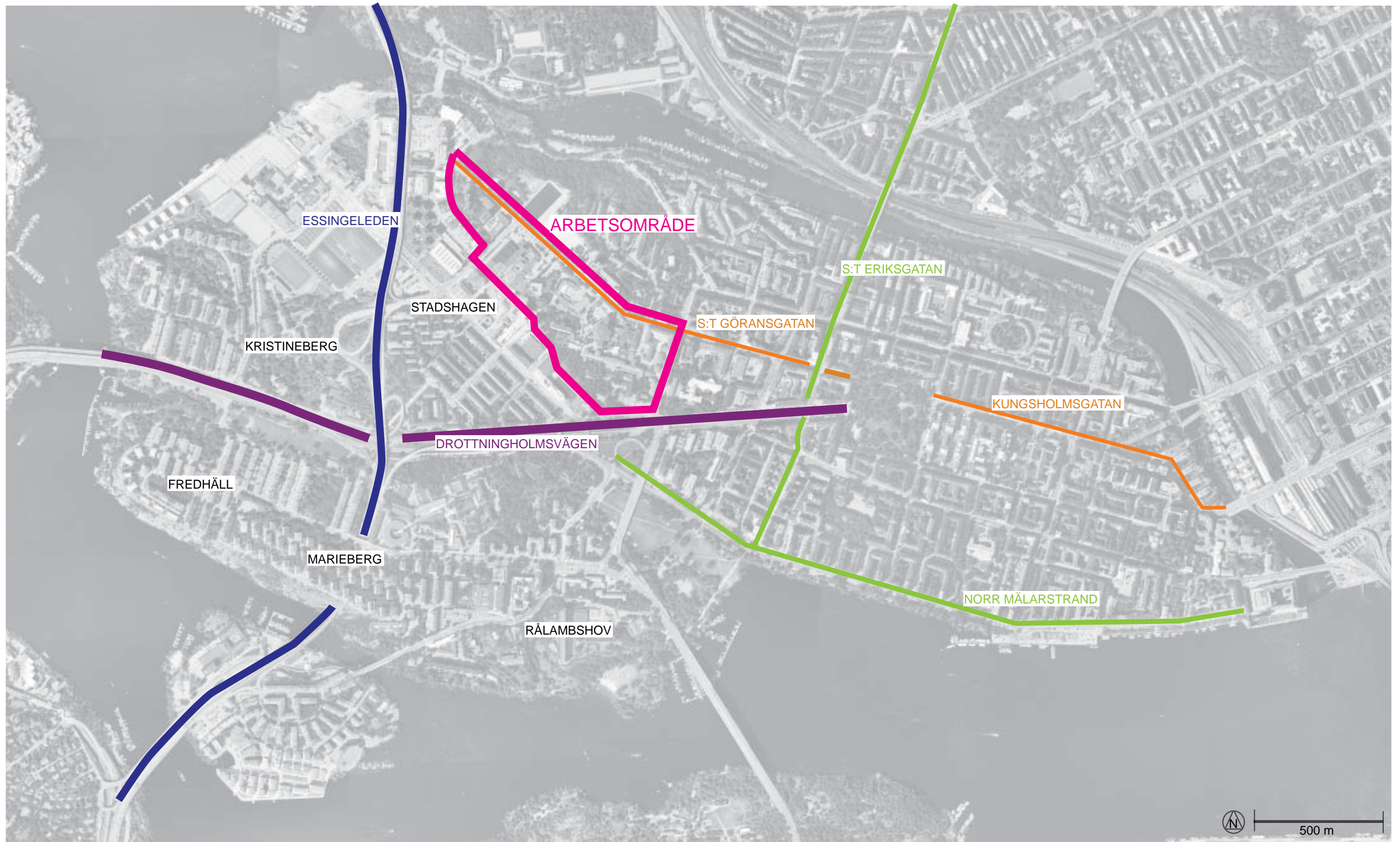

Bildkälla: Stockholms stad

INLEDNING

ORIENTERING AV ARBETSOMRÅDE PÅ KUNGSHOLMEN

Bildkälla: Stockholms stad

INLEDNING

ORIENTERING AV ARBETSOMRÅDE PÅ NORDVÄSTRA KUNGSHOLMEN

Finns det ett behov av en tydlig identitet för S:t Göransområdets offentliga grönytor? Hur skapas i så fall detta?

För att kunna besvara frågan presenterats litteratur med fokus på vad identitet för en plats kan innebära. Karl Lövries avhandling *Det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement – objekt, koncept och struktur* beaktas liksom Christian Norberg-Schultzs text *Fenomenet plats* som i huvudsak syftar till att beskriva begreppet genius loci.

Hur kan de gröna park- och naturområdena inom S:t Göransområdet förbättras och utvecklas?

För att kunna ge ett nyanserat svar på frågan presenteras litteratur kring gestaltningsprocessen. Delvis i form av en orientering i den litteratur som finns i ämnet. Delvis i form av monografier från internationellt framstående och uppmärksammade landskapsarkitektkontor. Anledningen till detta har varit att uppmärksamma den bredd inom gestaltningsprocessen för hur platser kan tillkomma och vilka kvalitéer som avses med platserna och som i sin tur varit vägledande för gestaltningsprocessen under det här arbetet.

Stockholms stads grönkarta och socitopkarta presenteras för att visa på de kvalitéer som saknas och som området har idag. För att visa på de kvalitéer som uppskattas hos grönområden har litteratur av Ulla Jergeby och Ulla Berglund kring kvalitativ utemiljö ur social aspekt studerats liksom Boverkets rapport *Landskapets upplevelsevärden. Vilka är de och var finns de?*

Hur kan sambanden mellan de olika grönytorna inom S:t Göransområdet tydliggöras och hur kan de ansluta till sin omgivning?

Frågan besvaras delvis genom de analyser som utförs. Av den här anledningen presenteras litteratur kring de analysmetoder som finns att tillgå och är inom sfären för vad som kan vara lämpligt för ett gestaltningsprogram. Metoderna har även värderats för att se till den lämplighet för just det här programmet.

Litteratur som också refereras är bland annat rapporten *Regionens täthet och grönstrukturens potential. Det suburbana landskapets utvecklingsmöjligheter i en växande storstadsregion* av Hanna Erixon och Alexander Ståhle. Rapporten presenteras för att understryka vikten av samband i relation till identitet.

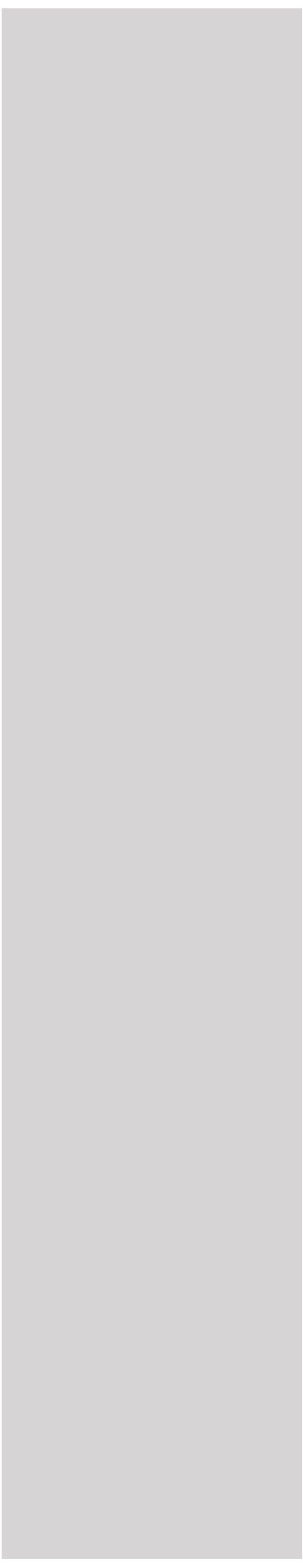
Gestaltningsprogrammets innehåll och struktur

Genom att arbetet fokuserar på ett gestaltningsprogram för S:t Göransområdet har det varit aktuellt att studera litteratur inom ämnet. Elisabeth Tornbergs licentiatavhandling *Gestaltningsprogram i stadsutvecklingsprojekt* liksom skriften *Arkitektävlingar, gestaltningsprogram och arkitektonisk kvalitet* av Charlotte Svensson, Elisabeth Tornberg och Magnus Rönn. Ett antal gestaltningsprogram presenteras som referensobjekt för att se till dess form och upplägg.

ATT GESTALTA ETT STADSRUM

Här presenteras den första delen av den teoretiska studien i arbetet, även kallad litteraturstudie. Delar av den litteratur som redovisas under problemformuleringarna i litteraturöversikten presenteras här.

ATT GESTALTA ETT STADSRUM

IDENTITET, KVALITÉER OCH SAMBAND HOS GRÖNOMRÅDEN

FINNS DET ETT BEHOV AV EN TYDLIG IDENTITET FÖR S:t GÖRANSOMRÅDET?

Kungsholmen med sitt centrala läge i staden ligger placerad innanför Stockholm stads gröna kilar och dess grönska skulle kunna definieras som mellangrönska. I och med dagens fokus på stadsutvecklingsområden, ofta i närhet till stadskärnan, är det just mellangrönskan som är hotad. (Erixon, H. m.fl. 2008, s. 33). Risken för att större grönområden anses kunna ha potential till att exploateras i sina perifera delar är också aktuellt för S:t Göransområdet. För områdena S:t Görans sjukhuspark liksom Stadshagsberget och kvarteret Tjället/Gladan finns det planer på att exploatera de yttre delarna av områdena. (Reuterbrand, E. muntligen). Vad som bör beaktas är att byggnader har ett så kallat influensområde, vilket innebär att brukare av gröna miljöer uppfattar området närmast bostadshus som en halvprivat yta. För att grönområden ska brukas som friytor krävs alltså en viss sammanhängande storlek på ett område och för att det ska anses värt att bevara behövs ofta en uttalad funktion av området. (Frank, G. 2005, s. 130-132).

PLATSER MED EN TYDLIG IDENTITET

Vad som signalerar en plats och som stannar kvar i minnet hos betraktaren beror givetvis på människors olika perceptuella upplevelse, men även på de olika elementens sinnliga karaktärsdrag. Christian Norberg-Schulz beskriver hur platser kan analyseras med hjälp av kategorierna rum och karaktär, där rum står för den fysiska och rent geometriska utformningen medan karaktär står för den

betydligt mer komplexa uppfattningen av en plats helhet. Det upplevda rummet skulle kunna sägas vara ett enda övergripande begrepp för kategorierna rum och karaktär. Det konkreta rummet kan definieras i sin geometri med golv, väggar och tak liksom i landskapet med mark, horisont och himmel. För att uttrycka rummets utseende är också centralisering, riktning och rytm viktiga faktorer. (Norberg-Schulz, C. 1999, s. 99-100).

Enligt Norberg-Schulz har alla platser en karaktär och är en ”funktion av tiden; den förändras med årstiderna, dagens lopp, vädret, faktorer som framför allt bestämmer olika betingelser vad gäller ljus.” (Norberg-Schulz, C. 1999, s. 102).

Norberg-Schulz hävdar att det finns olika ”miljönivåer”, där de naturliga platserna utgör toppen och de människotillverkade platserna utgör de lägre nivåerna. De människotillverkade platserna har en fokuserande eller samlande funktion som fastslår den naturliga miljöns karaktär. Mänskans anses inte bara vilja slå fast en karaktär genom att samla en plats utan även med en form av visualisering och symbolisering. Visualiseringen innebär ett uttryck för förståelsen av naturen och symboliseringen innebär att förståelsen tolkas och översätts till ett annat medium. (Norberg-Schulz, C. 1999, s. 105).

Ett exempel på naturliga miljöer där människotillverkade platser har blivit ett tillägg som förstärker omgivningen skulle kunna vara E4:ans sträckning längs med Vätterns östra sida, norr om Jönköping. Andra exempel skulle kunna vara de rast- och utsiktsplatser som anlagts utmed

Norges vägar, där tillägget vid Stegastein exempelvis består i en 33 meter lång brygga ut över en dalgång. Att som landskapsarkitekt tillföra något avvikande i en naturmiljö är ett arbetssätt som blivit allt mer uppsmärksammat efter just Norges initiativ till satsning på turistvägar.

Identitet för oss människor är ofta starkt knuten till länder, städer och över lag platser. Identifikation och orientering anses vara primära aspekter för människan. Att platser ofta har en karaktärsstark identitet och att människor känner tillhörighet till en plats är vanligt. (Norberg-Schulz, C. 1999, s. 112).

GRÖNSKA MED EN TYDLIG IDENTITET

I avhandlingen *Det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement – objekt, koncept och struktur* utreder Karl Lövré på vilket sätt det gröna kan uppfattas som identitetsskapande. Lövré har studerat hur grönska uppfattas ur ikonografisk liksom morfologisk aspekt. (Lövré 2003, s. 3).

Med ikonografi menas här de meningsbärande tecken och symboler av social och kulturell karaktär som avspeglas i stadsmiljön. De morfologiska aspekterna avser spatiala relationer mellan olika urbana element och hur dessa påverkar helheten. (Lövré, K. 2003, s. 18).

Lövré skriver om att det gröna ur en ikonografisk aspekt skulle kunna utgöras av att parken just tillåts vara park,

nämligen en plats för ”passiv rekreation”, det vill säga lugn och ro. Att parken ofta uppskattas på håll och av närboende, trots att de uppger att de sällan besöker den, är lika så en kvalitet av dignitet. (Lövré, K. 2003, s. 19).

Den morfologiska aspekten inom det gröna anser Lövré tenderar till att riktas åt struktur mellan element snarare än elementens enskilda karaktärer. Författaren hävdar vidare att kommunal planering om grönområden idag snarare handlar om begreppet grönstruktur än den diversitet i grönska som finns hos olika element i form av parker, kyrkogårdar, idrottsplatser m.fl. (Lövré, K. 2003, s. 23, 24).

Lövré menar att risken med att enbart betrakta grönområden som struktur är att de tappar innebörden som stadsbyggnadselement (Lövré, K. 2003, s. 23). Att betrakta stadens grönområden utifrån en koppling mellan struktur, identitet och mening anses vara en framgång för att förstå dess komplexitet. Struktur kan beskrivas som att betraktaren kan se ett mönster och relatera mellan ett utvalt objekt och flera andra. Identitet hos ett element kan ses som en distinktion från andra element. Mening anses ett element ha om det för betraktaren har en praktisk eller emotionell innebörd. (Lynch, K. 1960 se Lövré, K. 2003, s. 24).

UPPSKATTADE KVALITÉER HOS GRÖNOMRÅDEN

En studie kring landskapets upplevelsevärden, utförd av Boverket, visar på de kvalitéer hos grönområden som

människor värderar högst. För de 1325 personer som svarade av de totalt 2000 tillfrågade personerna ansåg sig de flesta uppskatta ”ostörda, naturpräglade områden där man har möjlighet att återhämta sig i en vacker natur, fascineras, och kan vara trygg och känna lugn och ro”. (Boverket 2007, s. 18). Det som också framkom i studien var att park med gräsmattor visserligen var en av de femton mest uppskattade kvalitéerna hos människor men ändå var lågt prioriterad i jämförelse med naturmiljöer och platser där det gick att finna lugn. Platser för utsikt var relativt högt värderade liksom möjligheter till att kunna se smådjur. Kvalitéer som uppskattades mer sällan var motionsspår, rast- och sittplatser, parker med lekredskap, fontäner, bollplaner och statyer. Att miljön är trygg och säker samt bullerfri värderades högt av många människor i studien. (Boverket 2007, s. 18-19).

I många fall handlar kvalitet i utemiljön inte om det mätbara utan om sociala aktiviteter och interaktion mellan människor. Sociologen Ulla Jergeby (1996, s. 212) beskriver i sin avhandling hur parker, torg och bostadsnära platser är av betydelse för sociala aktiviteter och som en ”arena för svaga band”. Kontakter som inträffar slumpvis betraktas som svaga band mellan människor. Att diskutera vädret, kommentera sommarblommorna för någon eller att enbart säga hej är alla exempel på svaga band. Att skapa möjlighet för detta är ett av sätten för att främja möten och därigenom skapa kvalitativa miljöer som uppskattas.

Jergeby (1996, s. 134) belyser även vikten av vissa grupper av människor och deras aktiviteter i den offentliga miljön.

Pensionärer och barn är viktiga att ta hänsyn till och på vilket sätt de uppskattar sin utemiljö. För pensionärer visade det sig att utemiljön ofta används för promenader, medan barn använder miljön för att vistas i. De båda aspekterna tillsammans med aktiviteter i utemiljön kopplade till förflyttning mellan två punkter är av värde för att se vad som uppskattas och anses som kvalitéer.

Ulla Jergeby skriver även tillsammans med landskapsarkitekt Ulla Berglund (1998, s. 73) om vad som är viktigt att tänka på vid planering av utemiljö. Det som framhävs starkt är mångfald. Det vill säga en varierad utformning både inom en specifik plats, exempelvis en park eller ett torg, samt i staden som helhet. Mångfalden kan skapa upplevelsevärden, vilket innebär att människor ges tillfälle och lockas till att utforska sin omgivning. Ett nyttobehov bör finnas på platsen liksom möjlighet till en känsla av tillhörighet för olika grupper av människor. Att nyttobehovet belyses beror av att nödvändiga aktiviteter kan leda till ”sociala följdvärden”, det vill säga människor tenderar till att förena nytta med nöje. Jergeby och Berglund (1998, s. 70) skriver även om vikten av en trygg miljö, i form av gott om sittplatser för att framför allt äldre ska kunna ta sig ut. Belysning och överblickbarhet samt att ge knutpunkter i stråken en intressant utformning som kan gynna sociala aktiviteter är också av stort värde.

BEFINTLIGA OCH SAKNADE KVALITÉER INOM S:T GÖRANSOMRÅDET IDAG

I Stockholms stads grönkarta och sociotopkarta för

Kungsholmen markeras S:t Göransområdet i huvudsak som tätbebyggt område med 25-50 % friyta, vilket anses relativt begränsat. S:t Görans sjukhuspark betraktas som en värdefull friyta med sin yta på över 0,5 hektar. Observationer, enkät- och intervjuundersökningar ligger till grund för resultatet.

S:t Görans sjukhusparks kvalitéer har värderats inneha de sociala och kulturella värdena *grön oas*, *ro* och *landform*. Mer ingående betyder *grön oas* att det finns en rumsbildning med ett grönt golv och väggar samt att årstidsväxlingar kan upplevas på platsen. *Ro* står för möjligheten till avkoppling, avskildhet och tystnad. *Landformen* representeras på platsen av de bergspartier som finns och tillhör det ursprungliga naturlandskapet i staden. Bergsväggen söder om S:t Görans sjukhuspark mot de nybyggda kontoren utmed Lindhagensgatan utgör ett karaktäristiskt inslag som en tydlig vägg i stadens rumsliga uppbyggnad.

I Sociotopkartan utpekas S:t Görans sjukhuspark vara i behov av att utvecklas ur sociaa och kulturell aspekt på grund av sitt läge och samband i staden. Ett nytt gångstråk föreslås också skapas genom parken och som i förlängningen leder till stadshagens IP. Kvarteret Tjällets grönytor benämns som värdefull naturmiljö med god friytetillgång, vilket innebär att området har förutsättning att vara livsmiljö för ett stort antal arter liksom att 50-75 % består av friytor med god kvalitet. (Stockholms stadsbyggnadskontor 2003a) (Stockholms stadsbyggnadskontor 2003b).

ATT TYDLIGGÖRA GRÖNA SAMBAND

Enligt Stockholms stads grönkarta utpekas Nordvästra Kungsholmen, med fokus på S:t Göransområdet, som ett område med avsaknad av en länk till andra större grönområden. Kopplingen till Konradsbergsparken och i förlängningen Rålambshovsparken samt kopplingen till Stads-hagsberget efterfrågas. (Stockholms stadsbyggnadskontor 2003). Syftet med att tydliggöra de gröna sambanden har flera orsaker. En av orsakerna är att ett tydligt samband mellan områden bidrar till att placera en mindre grönyta i ett större sammanhang och därigenom förmedla dess bevarandevärde och identitet. Dessa grönområden kan ofta därigenom stå emot exploateringsstryck i högre utsträckning än de som är mindre etablerade och inte placerade i ett större sammanhang. (Erixon, H. m.fl. 2008, s. 33).

EGEN UTVÄRDERING AV DISKUSSIONEN KRING IDENTITET, KVALITÉER OCH SAMBAND HOS GRÖNOMRÅDEN

Med avseende på att S:t Göransområdets grönområden definieras som mellangrönska, och att denna grönska anses hotad i och med stora exploateringar, finns det ett behov av att området ges en stark identitet. En tydlig funktion liksom en behållen storlek på ett sammanhängande grönområde kan vara av betydelse för identiteten.

Identitet har stark koppling till hur en miljö uppfattas och den karaktär som genomsyrar områden. Enligt Norberg-Schultz har de människotillverkade platserna en fokuserande eller samlande funktion som fastslår den naturliga miljöns karaktär. Att tillföra något avvikande

till en naturmiljö och därigenom förstärka naturmiljöns karaktär har varit en inspirationskälla till gestaltningen i det här programmet.

Enligt Lynch är det viktigt att beakta grönområden utifrån en koppling mellan struktur, identitet och mening. Mer specifikt för S:t Göransområdet skulle struktur kunna översättas i en tydlig ledning mellan olika mindre grönområden. Det ska därmed gå att röra sig i ett sammanhängande stråk som kantas av grönska eller på annat sätt tydliggör kopplingen. Strukturen mellan grönområden menar också Hanna Erixon och Alexander Ståhle är viktig för att kunna stå emot ett exploateringstryck.

Identitet hos ett element betraktar Lynch som en distinktion från andra element. För S:t Göransområdet anser jag att det finns ett behov av två sorters identitet. Delvis en övergripande identitet för hela områdets grönområden men också en identitet för varje ingående element. Det jag betraktar som ingående element och som utmärker sig från varandra är de miljöer av naturlig karaktär, däribland kvarteret Tjällets/Gladans friytor, och de mer anlagda parkmiljöerna som S:t Göransområdets sjukhuspark och Lindhagensterrassen. Den varierade utformningen med mångfald skapar enligt Ulla Jergeby och Ulla Berglund även upplevelsevärden för människor som är viktiga för att människor ska lockas till att utforska sin omgivning.

För att ett grönområde ska utgöra mening för betraktaren anser Lynch att det ska finnas en praktisk eller emotionell innebörd i elementet. Vad det kan innebära för S:t

Göransområdet är att olika områden ges olika funktioner med exempelvis utsiktspunkter, platser för lugn och lek.

ATT GESTALTA ETT STADSRUM

GESTALTNINGSPROCESSEN

GESTALTNINGSPROCESSEN

Kring gestaltningsprocessen finns ingen absolut teori, utan det är ett teoretiskt område som fortsätter att utvecklas. Över åren har olika teorier influerat och varit domnierande. Under 1950 - 1970-talet låg fokus på att gestaltning handlade om en problemlösande process. Processen ansågs vara linjär och rationell samt bestående av de tre ingående stegen inventering, analys och syntes. Den här formen av gestaltningsprocess är något som än idag genomsyrar landskapsarkitektutbildningen.

Något senare utvecklades teorier kring hur gestaltningsprocessen skulle utföras enligt något som kom att kallas för *Site planning*. Kevin Lynch och Gary Hack var inflytelserika vad gäller spridningen av den nya synen på gestaltning där den linjära processen visserligen anammats men utvecklats till att omfatta mer praktiska saker som schemaläggning av brukarperspektiv, kostnader, konstruktion och förvaltning.

Under 60-talet växte det ekologiska angreppssättet fram även inom gestaltningen. Det handlade om att utgå från naturförutsättningarna på platsen och se till relationen mellan de givna och skapade formerna. De givna, som växter, djur och landprocesser ansågs inspirera till de skapade formerna. Under sent 60-tal växte en teori fram kring hur gestaltning kan betraktas som en cyklisk och kreativ process som definieras i så kallade RSVP-cykler, där R står för Resources, resurser, S för Scores, resultat, V för Valuation, värdering och P för Performance, utförande. De fyra olika faserna kan alltså uppstå vid flera tillfällen under gestaltningsprocessen.

Under de följande årtiondena har gestaltningsprocessen närmat sig konsten och under 80-talet kom gestaltningsprocessen att ses som en mer artistisk och intellektuell process än praktisk problemlösning. (Swaffield, S. 2002, s. 33-34).

OLIKA KONTORS SYN PÅ GESTALTNING

Nutida teorier kring hur processen går till och hur gestaltningen kommer att förändras är naturligtvis oklar. Att därigenom studera olika landskapsarkitektkontors arbete och dess bakomliggande process och värderingar ger användbar information kring hur nutida gestaltning av stadsmiljöer kan variera. De kontor som presenteras här är alla framstående och uppmärksammade för sin landskapsarkitektur. Jag är medveten om att urvalet av kontor är begränsat och att de kontor som är representerade till stor del är lokaliserade till USA och norra Europa. En vidare studie hade kunnat tänkas ge ett annat resultat men begränsningen i tillgång på monografier har dessvärre varit avgörande. Studien uppfyller ändå sitt syfte och visar på den variation av metoder för gestaltning som finns.

Topotek 1

Kontoret är baserat i Berlin, Tyskland och drivs av Martin Rein-Cano och Lorenz Dexler. De har 25 anställda på kontoret och företaget grundades år 1996. (Topotek 1:s hemsida). Det första projektet som Rein-Cano och Dexler gjorde tillsammans i företaget kallades Sky garden. Sky garden var lokaliserat på ett tak, utformat med vägmarkeringar, och kom att bli en symbol för

företaget. Att arbeta med material och ytor är något av ett kännetecken för Topotek 1. Genomgående är också att platsers identitet är viktiga. De säger sig utgå från platsens själ, genius loci. Rein-Cano och Dexler menar att landskapsarkitektur handlar om besjälning av platser långt mer än vad arkitektur handlar om det. De anser att arkitektur däremot har ett större fokus på funktionella nödvändigheter.

Rein-Cano och Dexler hävdar att deras strävan efter att bli sedda och få respons för det de gör tar sig uttryck i deras miljöer. Samtidigt menar de att omkringliggande byggnader och andra element fortfarande ska gå att urskilja och kategorisera, exempelvis från vilken tidsperiod de härstammar från. Detta resulterar i att åtgärder i äldre miljöer snarare handlar om ett tillägg som kontrasterar mot dess historiska omgivning. Ett tydligt exempel på detta anser de själva vara den hortikulturella utställningen i Wolfsburg Castle Park i Norra Tyskland. (Feireiss, K. 2006, s. 8-16). Där bestod deras tillägg till den historiska parken, med slottet från tidigt 1800-tal, av bland annat rostfritt stål, rosa parkbänkar och skulpturer av naturmaterial. (Topotek 1:s hemsida).

Rein-Cano och Dexler använder sig av begreppet ”Personal public”. De beskriver begreppet som en kombination av bland annat intressen, önskningar och drömmar. Något som särskiljs från faktiska aspekter som läge, beställare och omgivning. Topotek 1 menar att intressen, önskningar och drömmar ofta kan komma att utgöra det väsentliga i ett projekt. (Feireiss, K. 2006, s. 8-16).

Spielparkplatz på Flämingstrasse i Berlin. Den här kombinerade lekplatsen och parkeringsytan ritades av Topotek 1 tillsammans med Büro Kiefer och uppfördes år 1998. Att arbeta med material och ytor på det här settet är något av ett kännetecken för Topotek 1.

Bildkälla: Büro Kiefers hemsida

Martha Schwartz Partners

Kontoret bildades år 1990 och är idag baserat i London och Camebridge. Frontfiguren Martha Schwartz har en bakgrund inom både konst och landskapsarkitektur. Hennes ideologi är just att upphöja lösningar inom landskapsarkitektur till konst. (Martha Schwartz Partners hemsida). Schwartz anser att kopplingen mellan konst och landskapsarkitektur är betydligt större än kopplingen mellan konst och arkitektur. Något som Schwartz grundar denna teori på är att ingen människa har ett fysiskt behov av en trädgård eller ett landskap och därmed är det alltså en konstform. Arkitektur, i form av en byggnad, utgör en mer funktionell aspekt och har därmed inte samma koppling till konst. (Feireiss, K. 2006, s. 30).

Schwartz anser att det är mycket viktigt med en identitet för en nyskapad plats. Vidare hävdar hon att det givetvis finns platser som är mindre utmärkande och så skall vara. De platser som däremot landskapsarkitekter eller konstnärer efterfrågas för att utforma bör ha en stark identitet. Att vi tenderar till att bli allt mer globaliserade

Gestaltningssprogram över Madrid RIO som stod färdigt våren 2007. Det här är ett tydlig exempel på hur West 8 arbetar, nämligen med en kombination av ingenjörskonst och landskapsarkitektur. Projektet omfattas av en 43 km lång tunnel och nya urbana miljöer som kan ses på bilden.

Bildkälla: West 8:s hemsida

kan vara ett argument till varför vi är i behov av en tydlig identitet för platser. (Feireiss, K. 2006, s. 28). Martha Schwartz har, borsett från Bagel Garden i Boston 1976, bland annat blivit omtalad för att använda mycket färger och artificiella material. Schwartz relation till färger är fri och hon ifrågasätter snarare varför människor världen över har skapat en slags social konvention om att vi inte ska använda färger. Schwartz hävdar att färger är känslomässigt laddade och relaterar till barnets syn på färg som något intressant och fritt, medan människor med åldern tenderar till att se vissa färger som opassande och rent av relaterade till kön. (Feireiss, K. 2006, s. 32).

Schwartzs designfilosofi är att utgå från en idé som baseras på platsens mänskliga och ekologiska historia, dess kontext och tänkta användningsområde. Schwartz uttryckssätt är originellt och humor utgör en viktig del

Bagel Garden, Boston år 1976. Martha Schwartz blev känd för det här projektet som visar på ett utforskande av gränslandet mellan landskapsarkitektur och konst. Detta är något som syns i hennes projekt i både färg och form.

Bildkälla: Martha Schwartz hemsida

under senare år är Governors Island Park, som ligger placerad på en ö i New Yorks hamnområde.

Kontoret anser sig skapa landskap på ett tudelat sätt, nämligen utifrån ett civilinjengörsperspektiv och ett landskapsarkitektoniskt perspektiv. Det som West 8 vill framhäva är ett nyttoperspektiv tillsammans med att skapa miljöer med stark identitet. Utifrån det här perspektivet har de själva kommit att kalla den nyanlagda naturen för ”a second nature” som syftar på pragmatiska krav som vattenhantering, populationstillväxt och trafikproblem tillsammans med mer kulturella aspekter som identitet, symbolik och uttryck. Som de själva uttrycker det, skapar de land och målar det i anden av den holländska själen. (West 8:s hemsida).

Peter Walker and Partners

Kontoret Peter Walker and Partners grundades år 1983 och består idag av 35 landskapsarkitekter. Huvudkontoret är placerat i Berkley, Kalifornien. (Peter Walker and Partners hemsida). Själva ser de på yrket som landskapsarkitekt i form av ett konsthantverk. Många av medarbetarna har därtill en bakgrund inom konsten. Kontoret avser att ge sina kunder kvalitet i form av god design och unika idéer som förändrar beställarens perspektiv. Att göra naturen synlig och meningsfull är en

Sony center, Berlin. Det här är ett tydligt exempel på hur Peter Walker and Partners arbetar, nämligen i högst urbana miljöer som här i Berlin. Här precis som på andra platser fokuserar kontoret på att återskapa det som människan uppfattar som natur.

Bildkälla: PWP:s hemsida

målsättning med kontorets arbete.

Många av kontorets projekt är lokaliserade till platser som tidigare använts intensivt av människan och där det idag inte kvarstår någon natur. Kontoret anser sig då återskapa det som människan uppfattar som natur med hjälp av den konstnärliga manipulationen med mönster, former och element. Exempel på detta är Sony center i Berlin som anlagts vid den forna inkörsporten från östra till västra Berlin. Grunden till utformningen är det stora torget i ljus och mörk sten som lagts i border. Till detta har naturliga element i form av trädplanteringar, häckar och en damm

anlagts. Peter Walker Partners anser sig hämta inspiration från 60- och 70-talets minimalister till parker av André Le Nôtre. (Brown Gillette, J. m.fl. 2005, s. 43-57).

Büro Kiefer

Det här är ett litet kontor med endast ett tiotal medarbetare. Kontoret är placerat i Kreuzberg, Berlin och grundades 1989 av Gabriele G. Kiefer. (Büro Kiefers hemsida). Kontoret hävdar att deras design till viss del

Landschaftspark Adlershof, Berlin. Färdigställt 2005. Det här är en park som anlagts på ett före detta flygfält. Området är 700 000 m² stort och visar på Büro Kiefers förmåga att gestalta genom att inspireras av befintlig omgivning.

utgår från logiskt tänkande, en process där beslut tas om vad som ska accentueras och vad som ska reduceras. Det systematiska och kvalitativa synsättet anser de kommer sig bäst till uttryck i en kombination med intuition. Kiefer hävdar vidare att gestaltning är en teknik som följer en logisk process. Kontoret säger sig arbeta mycket med rumslighet och utfyllnader för att platser ska kunna förmedlas till människor på bästa sätt.

Büro Kiefer tar den omgivande miljön som utgångspunkt i sina platser. De rumsliga segmenten och strukturena i omgivningen står för miljöns emotionella kvalitéer och är därigenom grunden för utformningen av en plats. Förhållningssättet som beskrivs påminner till stor del om filosofin kring platsens själ, Genius loci, och Kieffer menar att detta lockas fram genom ett förhållningssätt till platsen via kontemplation och med landskapsarkitektur samt arkitektur. Platsen urskiljs alltså från sin omgivning genom en konstnärlig insats. (Schröder, T. 2005, s. 11-15).

St raum a. Landschaftsarchitektur

St raum a är ett kontor med 15 medarbetare och lokaliserat till Berlin. Det grundades 1991 och medarbetarna har sedan dess fokuserat på gestaltning av urbana miljöer. Något som de själva anser har format

Skolgården till Otto-Hahn-skolan, Berlin 2007. St raum a som har ritat platsen och är ett tydligt exempel på hur kontoret arbetar, med en tolkning av landskapsarkitektur i staden. Deras ledord är att skapa ”vibrant open spaces of lasting value.”

Bildkälla: St raum a:s hemsida

titeln på kontorets monografi, Passion city. Namnet St raum a står för Stadt, stad, Raum, rum och Architektur, arkitektur.

St raum a betraktar landskapsarkitektur som en integrerad del i staden men för den delen förespråkar de inte att landsbygdens grönska ska ta plats i urbana sammanhang, utan snarare att landskapsarkitekturen tar andra former i staden. Kontorets ledord är ”vibrant open spaces of lasting value”, vilket just beskriver att landskapsarkitekturen i staden kan ses som vibrerande öppna platser med ett varaktigt värde.

Under gestaltningsprocessen lägger kontoret stort fokus på en djupgående och intensiv fas av research. Utifrån detta formas sedan ett koncept. För kontoret är det viktigt att konceptet utformas utifrån att de gestaltade platserna ska kunna förändras över tiden. Ett sätt för att åstadkomma detta anser de vara att använda sig av multifunktionella element. St raum a fokuserar över lag ofta på brukarens önskemål och hur platser kommer att uppfattas av de som observerar dem. (Feireiss, K. 2009, s. 20-30).

EGEN UTVÄRDERING AV SYNEN PÅ GESTALTNING

Flertalet av kontoren som presenteras här hävdar att de har en strävan efter att skapa identitetstarka platser. Rein-Cano och Dexler från Topotek 1 hävdar att de vill bli sedda och få respons för vad de gör, vilket inverkar på deras gestaltning av platser. Martha Schwartz drar det hela ett steg längre då hon menar att de platser som

landskapsarkitekter eller konstnärer efterfrågas att utforma alltid bör ha en stark identitet, då vi just efterfrågas för detta. West 8 uttrycker lika så en strävan efter att utforma miljöer med en stark identitet tillsammans med ett nyttoperspektiv. Varför det är så viktigt med en stark identitet för platser anser jag har ett antal orsaker. Precis som Topotek 1 uttrycker det är det viktigt att få respons på det man gestaltar. Att göra ett intryck hos besökaren och väcka en reaktion anser jag själv kan vara lockande då jag utformar platser. Bakomliggande orsaker till detta kan endast spekuleras i, men enligt mig är det kopplat till landskapsarkitektens roll som ständigt utvecklas och ifrågasätts. För landskapsarkitekten kan en plats identitet fastslå den identitet som landskapsarkitekten eftersöker i sin yrkesroll.

West 8 är ett kontor som ofta figurerar i tävlingar, där de ofta också har stora framgångar. Att de uttrycker ett behov av att utforma platser med stark identitet anser jag kan kopplas till just tävlingssammanhanget. Enligt mig

krävs ofta identitetstarka utformningar som också gör sig utmärkande i illustrationer för att vinna tävlingar.

Många av kontoren nämner att gestaltningen influeras av den befintliga platsens förhållanden eller platsens själ, *genius loci*. Büro Kiefer hävdar att en plats omgivande miljö med rumsliga segment och strukturer står för platsens emotionella kvalitéer. Topotek 1 menar att landskapsarkitekter inspireras till att utgå från platsens själ i sin utformning långt mer än arkitekter, då arkitektur har ett större fokus på funktionella nödvändigheter. Liknande aspekt påpekar Martha Schwartz då hon uttrycker att kopplingen mellan landskapsarkitektur och konst är tydligare än kopplingen mellan arkitektur och konst.

Mitt förhållningssätt till landskapsarkitektur skiljer sig mycket från exempelvis Martha Schwartz då det gäller synen på att landskapsarkitektur är nära kopplat till konst. För mig är det visserligen viktigt att anknyta till platsens karaktär och kvalitéer men att tala om hur en plats är besjälad kan för mig kännas främmande. Att utgå från en plats karaktär, som enligt tidigare diskussion (se stycket *Platser med en tydlig identitet* under kapitlet *Att gestalta ettstadsrum - identitet, kvalitéer och samband hos grönområden*) påstås kunna variera utifrån exempelvis årstiden och olika tidpunkter under dagen känns för mig mer relevant.

Både kontoret Büro Kiefer och St raum a. Landschaftsarchitektur har ett förhållningssätt till gestaltungsprocessen som snarare är logiskt än förhåller sig till ett konstnärligt angreppssätt. Büro Kiefer som

hävdar att landskapsarkitektur handlar om att avgöra vad som ska accentueras respektive reduceras. St raum a. Landschaftsarchitektur lägger stort fokus på en fas av research för att kunna fastställa ett koncept, vilket också tyder på den logiska arbetsprocessen.

Min egen gestaltungsprocess består också till stor del i att sätta sig in i platsens förutsättningar för att kunna avgöra hur platsen ska kunna utvecklas. För att kunna komma fram till ett koncept anser jag däremot att det krävs en viss mån av konstnärlighet och en stor mån av fantasi och originalitet. Det som Topotek 1 benämner som ”Personal public”, alltså gestaltarens personliga intressen, önskningar och drömmar tror jag har en mycket stor inverkan över konceptet och hur slutligen platsen utformas, även om det sker under inverkan av platsens förutsättningar.

ATT GESTALTA ETT STADSRUM

GESTALTNINGSPROGRAM

DEFINITION AV GESTALTNINGSPROGRAM

Gestalttningsprogram används aktivt kommunalt liksom inom de statliga myndigheterna Trafikverket (tidigare Banverket och Vägverket) och Luftfartsverket. På kommunal nivå används gestalttningsprogrammen ofta som en kunskapsbas inför detaljplanearbeten och ombyggnationer/renoveringar av byggnader och utemiljöer. Gestalttningsprogrammet är inte juridiskt bindande utan inarbetas i detaljplanen eller medföljer exploateringsavtalet som bilaga. (Svensson, C. m.fl. 2006. s.36-37).

Handlingsprogrammet *Framtidsformer för arkitektur, formgivning och design* lades fram av regeringen år 1998. Det har varit grundläggande för att de estetiska kraven har införts i lagstiftningen och att gestalttningsprogram tillsammans med andra krav på estetisk utformning därmed har blivit vanliga inom de statliga myndigheterna. (Tornberg, E. 2008. s. 24-25).

STOCKHOLMS STADS ARBETE MED GESTALTNINGSPROGRAM

De första gestltningsprogrammen för Stockholms stad togs fram i mitten av 70-talet och fokuserade på befintliga byggnader samt rekommendationer för om- och tillbyggnad. Program för stadsdelar förekom även tidigt, vilka initierades av Stadsbyggnadskontoret och ofta under samarbete med trädgårdsföreningar. För Hammarby sjöstad utformades gestalttningsprogram av Stadsbyggnadskontoret tillsammans med byggnadsherrar.

Som utgångspunkt för gestalttningsprogrammen finns *Stockholms stadsbyggnadsordning*, men i övrigt finns inga gemensamma riktlinjer för dessa att utgå från. Syftet med gestalttningsprogram anser Stockholms stad vara att höja ambitionsnivån utan att det blir dyrare. Ambitionsnivån ska både Stockholms stad och byggherrar rätta sig efter. Vilka projekt som det upprättas gestalttningsprogram för finns inte heller några bestämmelser kring. Över lag upprättas detta för alla större nyexploateringar och de projekt som anses ha ett behov av ett gestalttningsprogram. Programmets inflytande över det slutliga utseendet varierar. Vanligtvis har de gestalttningsprogram som utformats av arkitekt som är upphandlad av byggherre större inflytande än omkommunen upphandlat en separat arkitekt. (Tornberg, E. 2008. s. 31-32).

VARIATION I INNEHÅLL FÖR GESTALTNINGSPROGRAM

Utseende och struktur för getsaltningsprogram kan variera stort, liksom att det råder olika benämningar för dessa. Närbesläktade programtyper är arkitektur-, kvalitets-, och stadsmiljöprogram. Därutöver finns ytterligare förekommande benämningar. Några övergripande definitioner för vad som särskiljer de olika programmen från varandra har listats av Tornberg i hennes licentiatavhandling *Gestalttningsprogram i stadsutvecklingsprojekt*. Gestalttningsprogrammet bör enligt Tornberg fokusera på projekt inom arkitektur, stadsbyggnad och infrastruktur. En helhet av miljön beskrivs fördelaktligen. Principlösningar kan förekomma

under tidiga skeden av planerings- och byggprocessen medan mer detaljlösningar är vanliga under senare skeden.

Arkitekturprogrammets syfte är närstående med gestalttningsprogrammets men fokuserar i regel mer på bebyggelse på kommunal nivå. Programmet har inga detaljlösningar utan redovisar kommunens arkitekturpolicy. Kvalitetsprogram och stadsmiljöprogram syftar i huvudsak till att visa på kvalitetsfrågor som beskriver organisationers/företags policy respektive kvalitetsfrågor för det offentliga rummet. (Tornberg, E. 2008. s. 74-76).

Vägverket har utgivit skrifter om hur getsaltningsprogram bör utformas och användas för vägmiljöer, vilket är rimligt att ta del av för att inspireras till det här arbetet. Gestalttningsprogrammets syfte anges vara ett program med motiv till valda lösningar och rekommendationer för fortsatt arbete enligt Vägverket. Kopplingen mellan landskapsanalys och beskrivning av konsekvenser för kulturmiljö, naturmiljö samt rekreation och friluftsliv i MKB anser de också ska vara tydlig. Programmet anser de har en viktig roll för den interna liksom den externa konversationen och ska därför vara så kortfattat som möjligt samt anpassat efter projektets storlek. (Vägverket, 2009. s. 4-5).

INNEHÅLL OCH STRUKTUR FÖR GESTALTNINGSPROGRAM

Inom vägverket används gestalttningsprogram huvudsakligen under tre skeden, nämligen vägutredning, arbetsplan och bygghandling. Strukturen för gestalttningsprogrammet varierar också för de olika skedena. Detaljeringsgraden av det gestalttningsprogram som presenteras här kan jämföras med det gestalttningsprogram som tas fram i skedet för arbetsplanen, vilket innehåller:

- Innehållsförteckning
- Sammanfattning
- Inledning
- Beskrivning av resultatet från landskapsanalys/platsanalys
- Övergripande mål och riktlinjer
- Övergripande idéer för gestaltningen
- Förslag
- Drift och underhåll
- Rekommendationer inför fortsatt arbete (Vägverket, 2009. s. 18-20).

Beskrivning av resultat från landskaps- analys/platsanalys

Mer ingående innebär detta en beskrivning av naturgeografi, agrar- och industriell utveckling som format landskapet, transportstråk, grönstruktur m.m. Landskapets tålighet, skala, landskapselement, väggar, viktiga rum, samband och utblickar samt dagens viktiga natur- och kulturmiljöer beskrivs. Den här delen redovisas

med fördel i kartor och bilder med förklarande text.

Övergripande mål och riktlinjer

Här beskrivs de mål och riktlinjer som togs fram tidigt i gestaltningsarbetet. Eventuella justeringar som gjorts under arbetets gång bör även redovisas. Rubriken kan inkluderas i nedanstående rubrik för små projekt.

Övergripande idéer för gestaltning

Här presenteras en helhetslösning med motiveringar av olika val av utformning. Viktiga principer och förhållningssätt till projektet anges liksom vägens inpassning i landskapet, linjeföring, sektion och sidoområden.

Förslag

Olika platser eller sträckor redovisas här detaljerat med referensbilder, skisser, perspektiv och typlösningar bland annat. Gestaltningen innefattar murar och broar, bullerskydd, vegetation, ytskikt, dagvatten, diken och dammar, gång- och cykelvägar, vägutrustning och teknikbyggnader. (Vägverket 2009. s. 19-20).

STUDIER AV GESTALTNINGSPROGRAM

Att studera andra gestaltningsprogram och huvudsakligen deras syfte och struktur ger inspiration och erfarenhet för att kunna utveckla ett eget gestaltningsprogram. Här nedan är fem getsaltningsprogram representerade som är utvalda för att de enligt mig utgör goda och innehållsrika exempel på hur gestaltningsprogram kan variera och

struktureras samt/alternativt fokuserar på utemiljöer. De getslatningsprogram som har studerats är:

- Gestaltningsprogram för Björkmossen i Södertälje (Södertälje kommun. 2009, s. 5-22).
- Gestaltningsprogram för Friluftstaden Riksten, Botkyrka kommun (Botkyrka kommun 2003, s. 5).
- Gestaltningsprogram för förgasningsanläggning vid Ryaområdet i Göteborg (Göteborg stad. 2009, s. 1).
- Gestaltningsprogram Vikaholm, Växjö kommun (Växjö kommun 2009, s. 2-13).
- Gestaltningsprogram för Nynäsbanan: Dubbelspårsutbyggnad Tungelsta -Västerhaninge (Banverket 2009, s. 3).

EGEN UTVÄRDERING AV OLIKA GESTALTNINGSPROGRAM

Alla gestaltningsprogrammen som presenteras här syftar till att visa på övergripande riktlinjer för utformningen och hur den yttre miljön ska samordnas mellan allmän mark och kvartersmark. Vissa av dem går även in mer på att illustrera principförslag i illustrationer, fotomontage och planer medan andra enbart uttrycker detta i ord och inspirationsbilder. Flertalet gestaltningsprogram fungerar också som underlag för utformningen av detaljplaner. Vissa gestaltningsprogram syftar även till att fungera som underlag i dialogen med byggherrar.

En del av programmen innehåller en landskapsanalys eller återgivning av tidigare utförd landskapsanalys. Denna är dock på en betydligt mer översiktlig nivå än vad Vägverket rekommenderar för sina vägprojekt. Endast *Gestaltningsprogram för Nynäsbanan: Dubbelspårsutbyggnad Tungelsta -Västerhaninge* har separerat förutsättningarna från landskapsanalysen. Detta anser jag vara värdefullt då inventering/förutsättningar bör vara neutrala och till skillnad från analysen inte värderande. I alla gestaltningsprogram går det att utläsa tydliga rubriker för olika funktioner, exempelvis belysning, trafik, dagvatten med flera. Detta är viktigt då ett gestaltningsprogram just ska kunna vara vägledande för fortsatt projektering.

Strukturen för de olika programmen skiftar i stor utsträckning. Flertalet av de studerade gestaltningsprogrammen fokuserar främst på konkreta riktlinjer för utformning av utemiljön medan *Gestaltningsprogram för Friluftstaden Riksten, Botkyrka kommun* och *Gestaltningsprogram för Nynäsbanan: Dubbelspårsutbyggnad Tungelsta -Västerhaninge* också anger vilken identitet alternativt arkitektoniskt uttryck miljön ska ha.

Banverkets getsaltningsprogram är överlag det mest utförliga dokumentet, vilket till stor del även följer mallen för hur gestaltningsprogram ska utformas inom Vägverket. Det är det enda dokumentet som visar på hur det fortsätta arbetet kan tänkas gå till.

STRUKTUR FÖR DET HÄR GESTALTNINGSPROGRAMMET

Till stor del har jag inspirerats av Vägverkets och Banverkets goda struktur för upplägg av gestaltningsprogram. Hos dessa finns även upplägget för vetenskapligt skriven text, vilket bör tillämpas i ett examensarbete. Att separera föutsättningar och analys åt är en naturlig del i detta liksom att framföra en diskussion och reflektion. För mig har det också varit viktigt att visa på de övergripande getsaltningsprinciper; övergripande mål, utgångspunkter för utformning och koncept, som varit vägledande i gestaltningen

Gestaltungsprogram för S:t Göransområdet

*Under de följande rubrikerna FÖRUTSÄTTNINGAR,
ANALYS, GESTALTNINGSPRINCIPER, GESTALTNING,
DISKUSSION, REFLEKTION OCH REFERENSLISTA
presenteras gestaltungsprogrammet för S:t Göransområdet.*

FÖRUTSÄTTNINGAR

Här presenteras ytterligare en del av litteraturstudien, nämligen det som har kommit att benämnas som förutsättningar. Detta innebär att inventering från litteratur tillsammans med egna observationer framförs. I ett gestaltningsprogram ingår vanligen förutsättningar som en del.

FÖRUTSÄTTNINGAR

UTVECKLINGEN AV NORDVÄSTRA KUNGSHOLMEN

I översiktsplanen från år 1999, som varit gällande fram tills nu i februari 2010, utpekar Stockholms stad Nordvästra Kungsholmen som ett stadsutvecklingsområde. Där framgår även planer på att successivt komplettera med bostäder och arbetsplatser när verksamheter upphör. Inom S:t Görans sjukhusområde föreslås så kallad kompletteringsbebyggelse av framför allt kontor och bostäder. (Stockholms stadsbyggnadskontor 1999, s.78).

Under 2002 godkände Stadsbyggnadsnämnden det förslag för stadsutvecklingsområdet Nordvästra Kungsholmen som tagits fram av Stadsbyggnadskontoret. Där i finns bland annat ett förslag på att tidigare diskuterad bebyggelse i Sankt Göransparken bör utgå. (Stockholms stadsbyggnadskontor 2002, s.3).

Nordvästra Kungsholmen har under lång tid varit ett heterogent område utan liknande kvartersstruktur som stora delar av östra Kungsholmen och resten av Stockholms innerstad. Utmed S:t Göransgatan är detta fortfarande tydligt med en stor variation i verksamheter som består i skola, idrottsområde, sjukhus, stora parkeringsytor, kontorslokaler, en kyrka och bostäder. I och med planprogrammet från 2002 uttrycktes en ambition från Stockholm stad om att skapa en tät innerstadsstruktur på Nordvästra Kungsholmen lik den i Vasastans äldre delar.

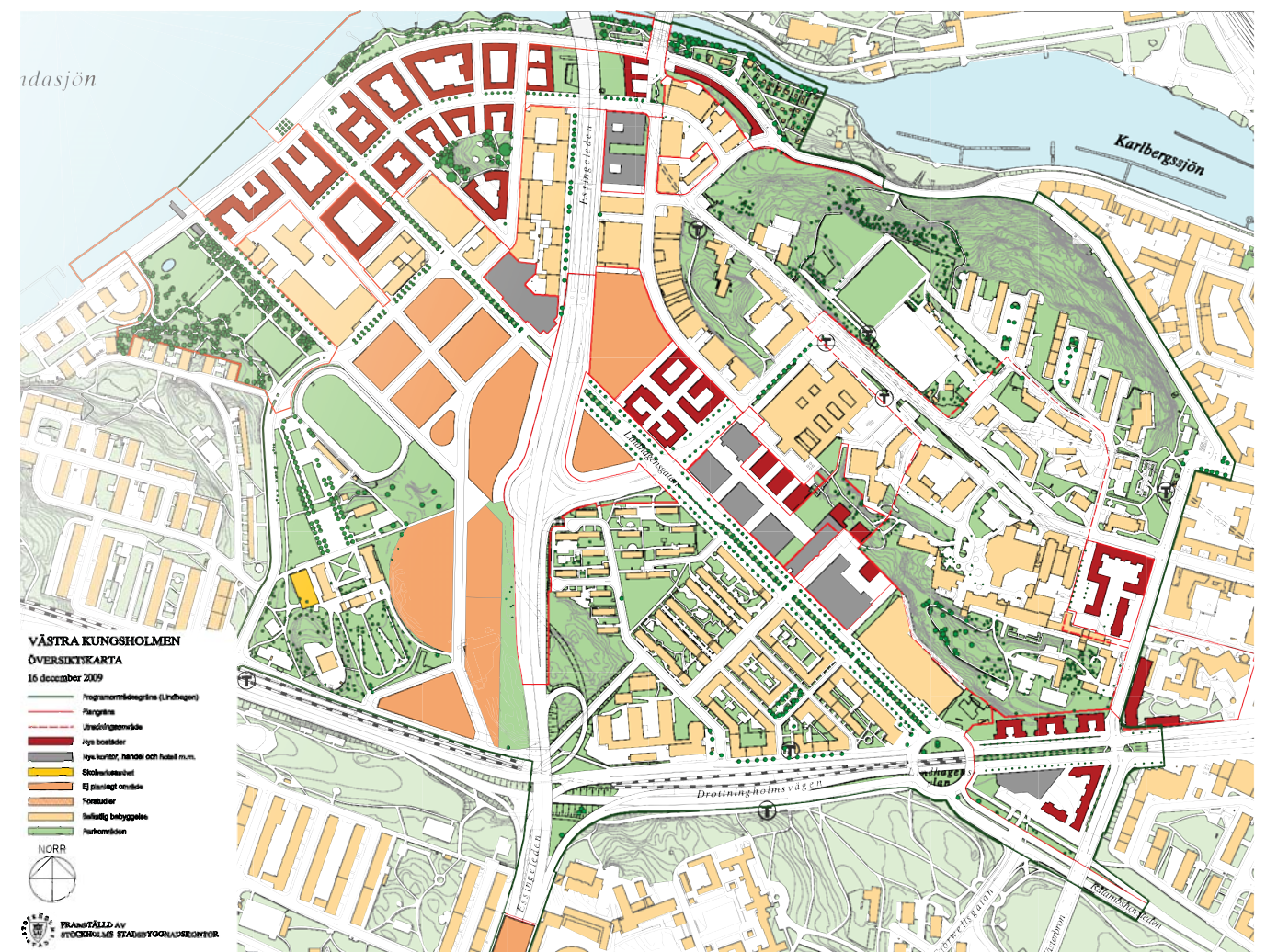
Stockholms stad anser att Nordvästra Kungsholmen bör utvecklas som bostads- och arbetsområde i och med dess gynnsamma läge intill Mälaren, närheten till nuvarande

områden med kvartersstruktur och befintliga goda kommunikationer i form av två tunnelbanelinjer och enkel anslutning till Europaväg 4.

I huvudsak föreslås i programmet från 2002 att bebyggelsen utformas i sex våningar med lokaler för handel och kontor i bottenvåningen. Idrotten som idag har en viktig plats på Nordvästra Kungsholmen kommer enligt programmet att få finnas kvar men omformas. (Stockholms stadsbyggnadskontor 2002, s.4).

Kungsholmens gröna sammanhängande stråk, parker och naturområden är en värdefull tillgång som bör värnas. För Nordvästra Kungsholmen poängterar Stockholms stad värdet med park- och naturområdena Stadshagsklippan och Kristinebergsparken liksom S:t Görans sjukhuspark. Till detta föreslås komplettering med mindre parker. (Stockholms stadsbyggnadskontor 2002, s.10).

Lindhagensgatans centrala roll på Nordvästra Kungsholmen som centralaxel och boulevard har sitt ursprung i Lindhagenplanen från 1866. Här anges just Lindhagensgatan som västra Kungsholmens centralaxel med intilliggande bebyggelse av rutnätsstruktur. I övrigt föreslås västra Kungsholmen i planen vara bestående av parker och naturområden. (Stockholms stadsbyggnadskontor 1999, bilaga1, s.2).

I översiktskartan över Nordvästra Kungsholmen syns de planer som Stockholms stad har på att utveckla S:t Göransområdet med fler bostadshus och kontorslokaler.

Bildkälla: Stockholms stad

FÖRUTSÄTTNINGAR

S:T GÖRANSOMRÅDETS HISTORIK

S:t Göransområdet har historiskt sett betraktats ligga inom stadsdelen Stadshagen. Stadshagen användes från 1600-talet och fram till mitten av 1800-talet främst som betesmark. Under mitten av 1700-talet skedde en förändring då områdets fabriker blev ett allt vanligare inslag. (Ahlborn m.fl. 2008, s. 120). År 1888 stod S:t Görans sjukhus färdigt. Det var då avsett för patienter med sexuellt överförbara sjukdomar och hudsjukdomar. Ambitionen var att sjukhuset skulle behandla en större variation av sjukdomar, men till en början låg fokus på just dessa. (Räf, L. 1988, s. 18-20).

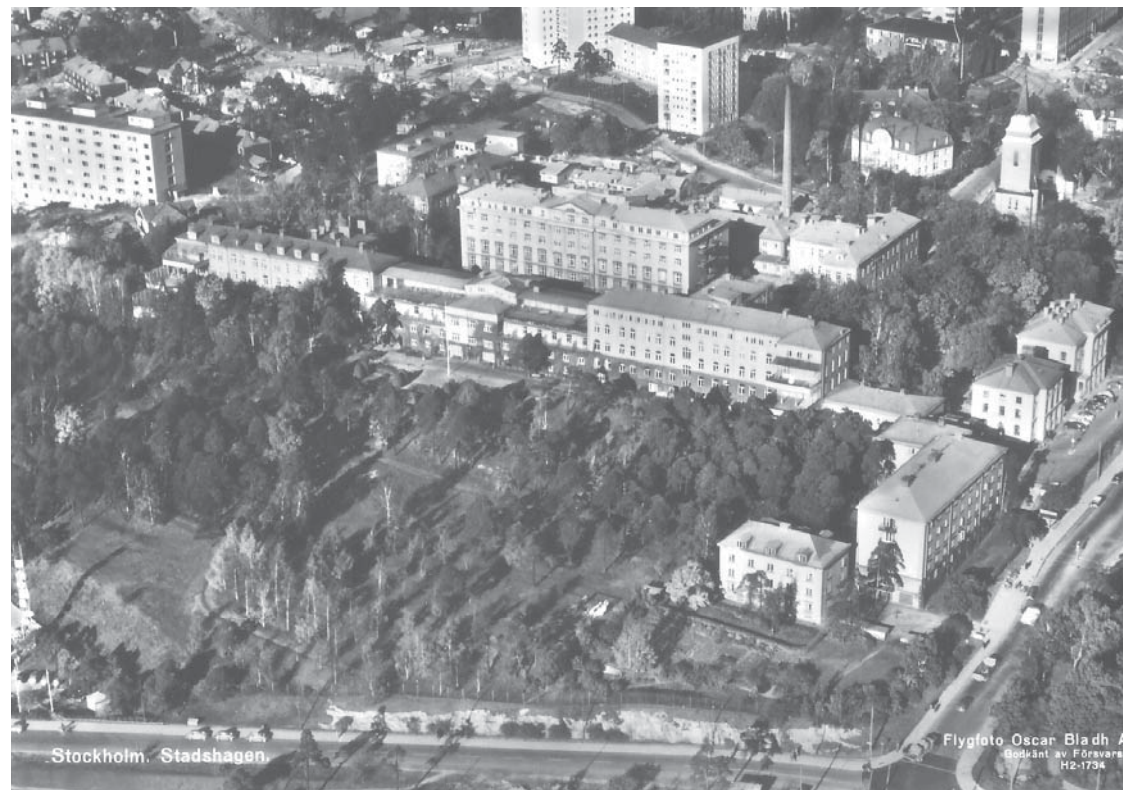
I början av 1900-talet tillkom nya paviljonger för behandling av olika former av tuberkulos, lungsot och systemisk lupus erythematosus (SLE). För de tuberkulossjuka ansågs det högt belägna och skogsomgärdade S:t Görans sjukhus som en lämplig plats att vistas på. (Sjölund, S. m.fl. 1992, s. 41-42). I instruktioner från sanatorier står det att liggkuren för tuberkulossjuka patienter bäst lämpade sig utomhus i en solbelyst, torr skogsbacke, bevuxen av barrträd och gärna placerad i söderläge. (Räf, L. 1988, s. 185). Den här beskrivningen tillsammans med foton från början av 1900-talet berättar om hur S:t Göransområdet till stor del bestod av tallskog och klippterräng tillsammans med ett slingrande gångvägssystem för promenader och en inhägnad park med odlade växter.

År 1910 invigdes S:t Görans kyrka och år 1931 öppnade nya Stadshagens IP. Under första världskriget uppfördes trähus i två våningar väster om sjukhuset som kom att kallas nödbostäder. Dessa var senare mindre uppskattade då de tycktes minna om ett äldre Stockholm och revs därför under 1950-talet. Tunnelbanestationen i Stadshagen uppfördes år 1975. (Ahlborn m.fl. 2008, s. 120).

Sjukhusområdets utseende under 1930-talet. I vänstra hörnet skymtas de så kallade nödbostäderna. I nederkanten syns S:t Görans sjukhuspark, utformad med gångvägar och naturlig vegetation av främst tall.

Bildkälla: Ahlborn m.fl. 2008, s. 122-123, okänd fotograf

Sjukhusområdets utseende under 1950-talet. Vegetationen i S:t Görans sjukhuspark har vuxit till. På platsen där spårvagnen tidigare vände, i högra hörnet av bilden ovan, finns nyplanterad vegetation.

Bildkälla: Ahlborn m.fl. 2008, s. 122-123, okänd fotograf

FÖRUTSÄTTNINGAR

INVENTERING, VERKSAMHETER

Strukturplanen visar på den fördelning mellan bostäder och olika verksamheter som existerar och är planlagda inom arbetsområdet och inom intilliggande område. De verksamheter som separerats i tre undergrupper är kontorslokaler, skolbyggnader och kyrkor samt sjukhusverksamhet.

I programmet för Nordvästra Kungsholmen från 2002 anges att 3500 nya bostäder och ca 350 000 kvm lokaler kommer att byggas inom en tiosårsperiod. Generellt sett föreslås kontorsbebyggelse på de platser där bullernivåerna är för höga eller av andra miljöskäl inte lämpliga för boende. På övriga platser föreslås bostadshus. En önskan finns att det tidigare industri- och kontorsbaserade området skall omvandlas till att ha en blandning av bostäder och verksamheter.

För att integrera bostäder och verksamheter föreslås att 20 % av bostadszonerna innehåller verksamheter och zoner med verksamheter av lika stor andel bostäder. I huvudsak föreslås kommersiella lokaler och service i bottenvåningarna på bostäderna utefter huvudgator som just S:t Göransgatan. Avsikten är att skapa flera centrumbildningar som är utspridda över området. Detta för att frångå byggnation av ett större centrum för affärer, restauranger, systembolag, apotek m.m. som annars är vanligt idag. (Stockholms stadsbyggnadskontor 2002, s. 7)

Stadshagens idrottsplats (se karta) föreslås på sikt att bebyggas utmed S:t Göransgatan. Idrottsplatsen planeras underbyggas med en idrottsanläggning, som bland annat ska rymma tennisverksamheten som idag finns i Kristinebergsparken. Inom norra delen av kvarteret Tjället/Gladan (se karta) föreslås byggnation av bostäder för äldre eller studenter.

S:t Görans sjukhusområde ägs idag av fastighetsbolaget Locum som, tillsammans med Stockholms stad, utreder en fastighetsutvecklingsplan för hur området kommer att förändras. Planer på att bebygga området i en form mer liknande en kvarterstruktur finns. I och med planer på att förändra sträckningen av S:t Göransgatan (se avsnittet Förutsättningar; inventering, gatustruktur) är målet att den nya bebyggelsen inom S:t Görans sjukhusområde ska ligga placerad utmed denna. (Almqvist, M. muntligen).

FÖRUTSÄTTNINGAR

INVENTERING, GRÖNOMRÅDEN

Här presenteras en inventering av betydande grönområden på offentlig mark och kvartersmark. Numreringen av områdena är kopplade till foton från platsen på nästkommande sidor. Stora delar av de nämnda utemiljöerna tillhör S:t Görans sjukhus men är ändå av brukarvärde och skulle kunna utvecklas som offentlig mark alternativt utgöra en viktig länk mellan de offentliga grönområdena.

Området har överlag en brist på grönområden. Utifrån de tillgångsanalyser som Stockholms stad har gjort går det att utläsa att området saknar närhet till kvartersparker, stadsdelsparker, plats för lek, bollspel, bollek, naturlek, parklek och picknick. Till detta saknar hela Nordvästra Kungsholmen tillgång till natur- och friluftsområden. Det som området däremot har i dagsläget är närhet till en grön oas, bad, pulkaåkning och skateboard. (Exploateringskontoret 2008, s. 33-37)

För att förbättra tillgången på grönområden för de boende inom S:t Göransområdet föreslås från Stockholms stad antingen att delar av S:t Göransparken görs tillgänglig för allmänheten eller att en passage under Drottningholmsvägen och Rålambshovsleden, ned mot Rålambshovsparken, skapas. Friytan inom kvarteret Tjället/Gladan föreslås också uppgaderas till en attraktiv park med prioritet på skötsel. Stadshagsberget föreslås ges en mer tillgänglig utformning och bidrar därför stort till grönstrukturen inom Nordvästra Kungsholmen. (Exploateringskontoret 2008, s. 6).

- 1 Friyta inom kvarteret Tjället/Gladan**
Grön oas, för promenader. Vegetationen består i huvudsak av ek, lönn, körsbär och syren
- 2 Trädrad längs med Kellgrensgatan**
Relativt nyplanterade oxlar.
- 3 Träd och buskar utmed S:t Göransgatan**
Nyplanterad Turkisk trädhassel i en kortare trädrad.
- 4 Nyanlagd parkmark**
Lindhagensterrassen med öppna gräsytor, perennplanteringar och träd.

Bildkälla: Stockholms stad

- 5 Gröna bostadsgårdar, träd och buskar.**
En gångväg som kantas av stödmur, för att hålla uppe en slänt med träd och buskar, samt bostadsgårdar med perennplanteringar.
- 6 Område med planterad oxel**
Hårdgjord yta med sittplatser under trädskronorna.
- 7 Entréområde till sjukhuset**
Hårdgjord yta med träd i cirkulära former, upphöjda över mark.
- 8 S:t Görans sjukhuspark**
Naturområde i kuperad terräng med tall, björk och sälg. Mellan träden finns ett kraftigt busk- och fältskikt.
- 9 Parkmark med solitärer**
Gran, lönn, björk och tall. Undervegetation av gräs.
- 10 Formträdgård från 20-talet**
Klippta häckar med portaler, boule-bana och rosenrabatt. I övrigt mycket gräsytor och flerstammiga träd.
- 11 Dunge av högstammiga björkar**
Placerade i en sluttning och sänka.
- 12 Frukträdgård och busksolitärer**
Gullregn, ginnalalönnar, prydnadsapel m.m. i ytor av gräs.
- 13 Innergård med höga tallar i gräsyta**
Gamla, högstammiga tallar.

FÖRUTSÄTTNINGAR

INVENTERING, JORDARTER/BERGGRUND KOPPLAT TILL GRÖNOMRÅDEN

Områdets vegetation och naturförutsättningar påverkas starkt av dess jordarter och berggrund. Som det går att se i figuren nedan består området till stor del av berggrund. Därtill utbreder sig ett område däremellan med postglacial sand. Inom S:t Görans sjukhuspark finns bestånd av tall och framför allt inom de områden som består av postglacial sand. Tallen tillsammans med de förkastningsbranter som råder i området utgör viktiga karaktärsdrag.

Naturlig vegetation, i form av ek, utbreder sig också på friytan inom kvarteret Tjället/Gladan. Även detta ger karaktär åt platsen. För resterande delar av S:t Göransområdet finns en stor variation i planterade träd och buskar.

Karta över jordarter och berggrund inom arbetsområde. Det prickade fältet består av postglacial sand och de övriga markerade områdena av berggrund. (Sveriges geologiska undersökning 2009).

Område nummer 1. Friyta inom kvarteret Tjället/Gladan.

Område nummer 2. Trädrad längs med Kellgrensgatan.

Område nummer 3. Träd och buskar utmed S:t Göransgatan.

Område nummer 4. Nyanlagd parkmark.

Område nummer 5. Gångväg kantad av stödmur.

Område nummer 6. Område med planterad oxel.

Område nummer 7. Entréområde till sjukhuset.

Område nummer 8. S:t Görans sjukhuspark med förkastningsbranten i söder.

Område nummer 8. S:t Görans sjukhuspark.

Område nummer 9. Parkmark med solitärer.

Område nummer 10. Formträdgård från 1920-talet.

Område nummer 11. Dunge av högstammiga björkar.

Område nummer 12. Frukträdgård och busksolitärer.

Område nummer 13. Innergård med höga tallar i gräs.

FÖRUTSÄTTNINGAR

INVENTERING, GATUSTRUKTUR

Gatustrukturen visar på hur gatorna är rangordnade, efter antal trafikerande bilar per dag. Lindhagengatan är den dominerande gatan för Nordvästra Kungsholmen. S:t Göransgatan är en primärgata tillsammans med Kellgrensgatan. Anslutande gator till dessa är sekundärgator. (Exploateringskontoret 2009, s. 4).

Det förväntade antalet bilrörelser år 2015 för S:t Göransgatan och delar av Kellgrensgatan är under en dag 13 000. Liknande för Lindhagengatan är bitvis uppemot 35 000. Gator som har fler än 8000 bilrörelser räknas ha en barriäreffekt och därmed anses alltså S:t Göransgatan ha en just sådan. (Exploateringskontoret 2008, s. 29).

Områdets närhet och anslutning till de båda kraftigt trafikerade trafiklederna; Essingeleden och Drottningholmsvägen, bidrar till att området är lättillgängligt för bilar. Närheten till lederna innebär också höga bullernivåer. För Lindhagengatan, Kellgrensgatan, S:t Göransgatan och Mariebergsgatan uppskattades ljudnivån till 66-70 dB(A). Dock gjordes en detaljerad mätning av S:t Göransgatan som vid tillfället hade en ljudnivå på 64 dB(A). För bostäder är gränsvärdet vid den mest utsatta sidan 65 dB(A) och för den lugna innergården under 55 dB(A). (Stockholms stadsbyggnadskontor 1998, s.4-5)

I dagsläget utreds möjligheten till att förändra sträckningen av S:t Göransgatan från Kellgrensgatan till i höjd med huvudbyggnaden för S:t Görans sjukhus. Detta skulle medföra att de befintliga parkeringsplatserna på södra sidan om S:t Göransgatan skulle försvinna. De planerade nya byggnaderna på södra sidan om S:t Göransgatan skulle då ansluta direkt till gaturummet. På S:t Göransgatans tidigare mark skulle det då finnas utrymme för byggnader. (Almquist, M. muntligen).

FÖRUTSÄTTNINGAR

INVENTERING, RÖRELSEMÖNSTER

För den gående i området finns ett flertal större barriärer i form av vägar, som medför att området avgränsas från den omgivande staden. Då området till stor del saknar gröna stråk att gå utmed kan upplevelsen för den gående vara mindre attraktiv och trivsamt. För de områden närmast Drottningholmsvägen har en ljudnivå på över 70 dB(A) uppmätts, vilket innebär en stressande faktor för i synnerhet barn.

Idag ligger fritids, förskolor, skolor och lekplatser placerade på norra sidan av S:t Göransgatan. Utifrån de planer på utveckling av S:t Göransområdet finns förslag på att anlägga flera förskolor även söder om S:t Göransgatan. (Exploateringskontoret 2008, s. 5-6). Det finns därför ett behov av barnvänliga och lättorienterade gångvägar som leder över S:t Göransgatan och genom områdena på dess norra och södra sida.

De mest välanvända gångvägarna är de längs med S:t Göransgatan. Av naturliga skäl utgör de viktiga stråk till de tunnelbanestationer och busshållplatser som finns längs gatan. De måttligt använda gångvägarna är de inom sjukhusområdet och Stadshagsklippans bostadsområden. De mer sällan använda gångvägarna utgörs ofta av stigar i en mycket kuperad terräng eller utformad med privat karaktär då de är placerade på kvartersmark. En tendens går att antyda, nämligen att ju mer använda gångvägar desto mindre kantas de av grönska. För att ge den gående en mer attraktiv upplevelse kan detta vara något att lägga märke till.

ANALYS

*Här presenteras ett urval av analysmetoder
och en argumentation kring vilka analyser
som varit av betydelse för det här arbetet.
Analysmetoderna tillämpas slutligen
och resultatet från detta används som
utgångspunkt i det fortsatta arbetet.*

ANALYS

ANALYSMETODER

ANALYS I SITT SAMMANHANG

Att analysera är en form av systematisering för att förstå den plats som ska gestaltas. Ofta ses analysen som ett steg i den linjära process som gestaltandet utgörs av, där även inventering ingår. Att analysen alltid sker utifrån inventeringens resultat är dock inte säkert. Ofta är gestaltningsprocessen inte linjär i verkligheten utan cirkulär. (Schibbye m.fl. 2001, s. 7).

LANDSKAPSANALYS

Landskapsanalysen är den form av analys som ofta utförs i gestaltningsprogram, vilket kan ses i studien under rubriken *Att Gestalta ett stadsrum, Gestaltningsprogram*. Syftet med landskapsanalyser anser Schibbye och Pålstam (2001, s. 9) ha fyra huvudsakliga inriktningar. Den första är att visa på kulturhistoriska, ekologiska och/eller visuella sammanhang. Den andra utgörs av att lyfta fram och visa på värdefulla, sällsynta och tidstypiska miljöer. Den tredje inriktningen belyser kunskapsprocessen bakom landskapsanalysen, att olika människors åsikter lyfts fram och att medvetenheten om ett område ökar. Den fjärde inriktningen belyser landskapsanalysen som ett medel vid konfliktlösning. Ofta handlar det om konflikter mellan exploatörer och myndigheter där ökad förståelse kan uppstå för varandras åsikter i och med samarbete och deltagande i analysarbetet.

OLIKA TYPER AV LANDSKAPS-ANALYSER

Det finns många typer av metoder för landskapsanalyser som belyser olika aspekter. Vissa metoder är mer lämpade

för en viss skala på ett område liksom fokuserar på en viss aspekt av landskapets beståndsdelar. Exempel på metoder som skulle vara av intresse för det här programmet är:

- Natur- och landskapsanalys
- Estetisk byutformning
- Kvalitativ stedsanalyse
- Staden som mental karta med utgångspunkt i Kevin Lynchs bok *”The image of the city”*
- Landscape character assessment, LCA
- Analys där de visuella och naturmiljöaspekterna är centrala. Utgångspunkten är Bengt Islings och Tomas Saxgårds handbok *”Tänk efter före”*.

Natur- och landskapsanalys

Detta är en metod som har vuxit fram i Norge under början av 90-talet. Tillsammans med metoderna Estetisk byutformning och Kvalitativ stedsanalyse som nämns nedan tillhör Natur- och landskapsanalysen en typ av analyser som har kommit att kallas för stedsanalyser. Natur- och landskapsanalysen går ut på att analysera landskapet som natur, form och kultur. Centralt för metoden är analysen av landskapskaraktärer liksom av grönstruktur. Landskapskaraktärerna beaktas utifrån terrängformer, synlighet, områdestyper och speciella element. Grönstrukturen analyseras utifrån områdets olika funktioner, exempelvis privata trädgårdar, parker och naturområden. Natur- och landskapsanalysen fokuserar på det gröna och inte på byggnader. (Schibbye, B. m.fl. 2001, s. 11-12).

Estetisk byutformning

Utgångspunkten för metoden är Thomas Thiis-Evensens skrift Byens uttrycksformer där metoden för att karaktärisera visuella särdrag och ge riktlinjer för historisk, bruksmässig och visuell hänsyn när ny bebyggelse anläggs. Stadsbilden tolkas och presenteras i tre oavhängiga rumsnivåer, nämligen landskapet som orten ligger i, bebyggelsen som orten består av och ortens möblering. (Boverket 2006, s. 37).

Kvalitativ stedsanalyse

Metoden har sitt ursprung i Christian Norberg-Schultz skrift *Genius Loci: Towards a phenomenology of Architecture*. Utgångspunkten är platsens identitet och hur platsen relaterar till de mänskliga behoven av orientering, identifikation, minnen och historia. (Boverket 2006, s. 37). Metoden går ut på att beskriva strukturer som symboliserar platsens identitet och görs utifrån en tolkning med stöd av kontakter/intervjuer. (Schibbye, B. m.fl. 2001, s. 15-16).

Staden som mental karta - Kevin Lynch

Att analysera städer eller stadsdelar efter Kevin Lynchs metod har visat sig mycket användbart över åren. Boken *The Image of the city* gavs ut 1960 och används fortfarande som en manual inom stadsplanering och gestaltning. Metodens kärna är att analysera städer/ stadsdelar efter deras visulla kvalitéer och hur läsbara de är. Den fysiska miljön kan utifrån detta analyseras rörande komponenterna identitet, struktur och betydelse. Som verktyg för att analysera stadens/stadsdelens kvalitéer och

problem föreslår Lynch de fem elementen stråk, barriär, område, nod och landmärke. Dessa beskrivs mer ingående nedan.

Stråk

Stråken står för de kanaler som människorna rör sig i och upplever staden utifrån. Exempel på stråk är vägar, gångvägar, cykelbanor och järnvägar.

Barriär

Barriärer kan utgöras av fysiska saker, som en väg eller en järnväg. Skillnaden mellan ett stråk och en barriär ligger i betraktarens syn på det hela. En barriär uppstår om en betraktare anser sig hindrad vid en viss förflyttning. Barriärer kan också vara betydligt mer abstrakta än en väg, som har en tydlig fysisk form. En upplevelse av att en stadsdel stänger ute en annan del av en stad är lika så en barriär.

Distrikt, område

Ett distrikt skulle kunna förklaras som en yta vilken man i något avseende uppfattar som en enhet. Det kan innebära att det på ytan exempelvis finns liknande hus, att gatorna är små och trånga eller att området upplevs som extra grönt, det vill säga någon form av kontrast till omgivningen. Ett distrikt kan ha en karaktär av att vara inåt- eller utåtriktad, det vill säga avgränsat eller sammanlänkat med omgivningen.

Nod, knutpunkt

Noder kan likt distrikt anses som inåt- eller utåtriktade. En nod eller en knutpunkt, som är ett annat ord för detta

element, är en plats där människor ofta vistas. På platsen sker ofta en förändring i en människas riktning. Ett exempel är en tunnelbanestation. Ett annat är ett torg där bussar stannar. Det kan även vara en affär. Alltså en nod är en plats som man beträder och ibland kan gå in i. Den är ofta kopplad till olika resecentra, men behöver inte vara det.

Landmärke

Landmärken är saker som betraktaren på något sätt anser utmärkande. Den används ofta för orienterbarhetens skull, Landmärken skiljer sig från noder på så vis att man inte går in i dem. (Lynch, K. 1960, s. 46-49).

Landscape character assessment

Metoden innebär på svenska att en bedömning av landskapskaraktären utförs. Metoden är uppdelad i två steg, nämligen *karaktärisering* och *göra bedömning*. (Swanwick, C. 2002, s.8). Det förstnämnda steget innebär en saklig framställning av hur landskapet indelas och karaktäriseras. Bedömningen går ut på att värdera materialet så att beslutsfattare kan ta del av analysen på ett naturvetenskapligt, systematiskt sätt. (Schibbye, B. m.fl. 2001, s. 20-21). För att karaktärisera ett landskap utgår metoden från en figur med ingående delar över vad som presenteras och sedan bedöms. Nedan finns delarna nämnda under respektive rubrik.

Den naturliga aspekten

Geologi
Landformer
Luft och klimat

Jordarter
Flora och fauna

Den kulturella/sociala aspekten

Markanvändning
Bosättning
Avgränsning

Den perceptuella och estetiska aspekten

Minnen
Associationer
Valmöjligheter
Känsla
Doft
Ljud
Utseende

-Form
-Mönster
-Textur
-Färg

(Swanwick, C. 2002, s.2)

Metoden är främst avsedd för att användas vid landskapsförändringar men kan användas i olika skalor. (Schibbye, B. m.fl. 2001, s. 20-21).

”Tänk efter före”

Metoden utgår i huvudsak från lokaliseringsanalyser. Det vill säga analyser av var bostadsområden lämpligen anläggs ”för att ta tillvara växtlighet, mark, topografi, spår av markanvändningshistoria, landskapskaraktär, biotoper

m.m.” (Isling, B. m.fl. 1982, s. 5). Lämplig skala för analysen är på områdesnivå och fokus ligger på fördelning av ytor avsedda för vägar, parkeringsplatser, bostadskvarter och friområden.

De aspekter som beaktas är vegetation, jordart, topografi, klimat, landskapselement, landskapskaraktär och markanvändning. Utifrån de exempel som omnämns i skriften *Tänk efter före* tycks landskapsanalyser av det här slaget bestå av en inventering, en värdering och i vissa fall även åtgärdsprogram samt konsekvensbeskrivning. (Isling, B. m.fl. 1982, s. 5-22).

EGEN UTVÄRDERING AV OLIKA ANALYSMETODER

Landscape Character Assessment har utarbetats under senare år och kan möjligen därför upplevas som mer fullständig än många av de andra analysmetoderna. Den analysmetod som omnämns i skriften *Tänk efter före* spänner också över en vidd och visar på stor variation i landskapsanalyser. De övriga analysmetoderna är inriktade på mer specifika aspekter. Natur- och landskapsanalysen som har utvecklats i Norge fokuserar på landskapskaraktärer och gröonstruktur. Estetisk byutformning fokuserar på bebyggelse och hur den ska anläggas i förhållande till omgivningens historiska, bruksmässiga och visuella uttryck. Kvalitativ stedsanalyse fokuserar på Genius loci och hur platsen relaterar till de mänskliga behoven av orientering, identifikation, minnen och historia. Kevin Lynchs sätt att se staden som en mental karta är en analysmetod som fokuserar på städers

visuella kvalitéer och hur läsbara de är.

Analysformer för det här gestaltningsprogrammet

I det här programmet har jag utgått från en linjär process men vid flera tillfällen gått tillbaka till att inventera saker som jag upplevt saknats i analysen. De aspekter från olika analysmetoder som inspirerat till analysfasen i det här arbetet nämns nedan.

- Grönstruktur, vegetation
- Barriär - fysisk och visuell
- Viktiga målpunkter
- Viktiga biologiska spridningsvägar
- Plats med möjlighet till utblickar
- Viktiga riktningar för rörelsemönster
- Terrängformer
- Element av betydelse för orientering och identifikation
- Rumsbildningar och riktningar
- Samband och helhet

Vad som kan vara värt att observera är att det under det här kapitlet inte förekommer en fullkomlig framställning av de olika analysmetoderna och att syftet inte har varit detta. Syftet med presentationen har varit att ge en bild av den vidd av olika landskapsanalyser som finns samt motivera varför vissa aspekter har varit inspirerande att beakta i det här arbetet.

- 1 Friyta inom kvarteret Tjället/Gladan**
Värdefull grönyta för promenader, vila och lek. Har potential att utvecklas till en mer användbar grönyta.
- 2 Trädrad längs med Kellgrensgatan**
Är i dagsläget för låg för att skalan mot husen skall fungera på ett bra sätt. Vid ombyggnation av gatan, troligen under 2011, ges dessa bättre växtbetingelser. Ny trädrad av dubbelblommande körsbär planteras i samband med detta på motstående sida av Kellgrensgatan.
- 3 Träd och buskar utmed S:t Göransgatan**
Osammanhängande vegetation som inte tar upp skalan på det breda gaturummet.
- 4 Nyanlagd parkmark**
Parken behövs för de närboende och de anställda vid kontor i omgivningen.
- 5 Naturområde med buskar**
Viktigt att behålla och synliggöra dess funktion som bestandsdel i grön länk i området.
- 6 Område med planterad oxel**
Område med parksoffor för att sitta ned i. Saknar stark identitet och intresseväckande innehåll.
- 7 Entréområde till sjukhuset**
Uppbruten rumslighet med trädplanteringar, buskar och körväg.
- 8 S:t Görans sjukhuspark**
Värdefullt naturområde som har potential till att utgöra del i en större park med bättre förutsättningar att bli använd. Idag växer mycket sly här och delar av området används som deponi.

Bildkälla: Stockholms stad

- 9 Parkmark med solitärer**
Har en värdefull karaktär som historiskt sett varit dominerande för den här delen av sjukhusområdet.
- 10 Formträdgård från 20-talet**
Värdefull i formen. Idag består den inte av så mycket vegetation.
- 11 Dunge av högstammiga björkar**
Värdefull vegetation då det finns ont om uppvuxna träd intill de befintliga parkeringarna. Dessa kommer dock att försvinna i och med uppförandet av nya bostadshus.
- 12 Frukträdgård och busksolitärer**
Utgör en viktig inramning av sjukhusparken då området idag mest är bestående av ytor för bilparkering. Även denna yta kommer att tas i anspråk av bostadshus.
- 13 Innergård med höga tallar på gräsyta**
En tydlig och vacker karaktär som har sitt ursprung i hur sjukhusets utemiljö såg ut i början av 1900-talet.

- **Brist på grönområden**
- **Koppling mellan grönområden**
- **Avsaknad av koppling mellan grönområden**

ANALYS

SÄRSKILDA KARAKTÄRER

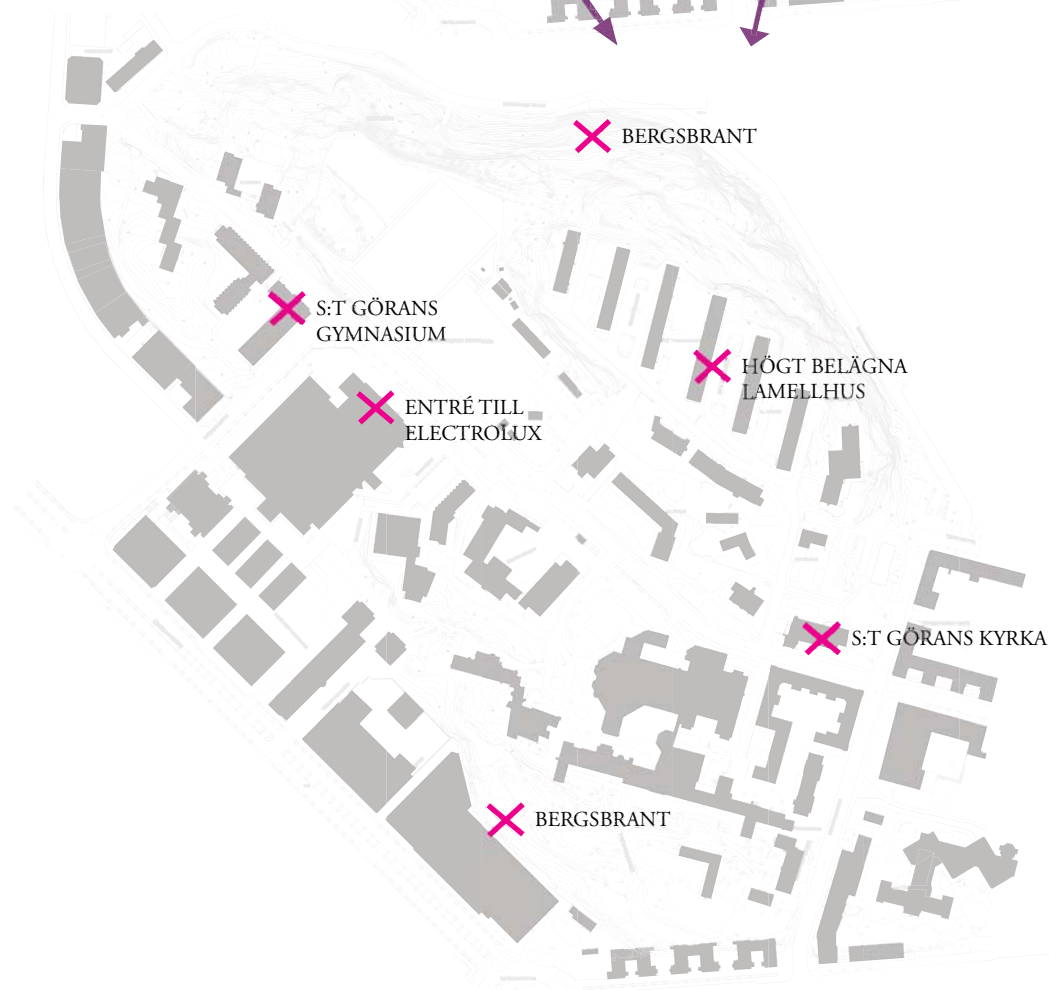

Viktiga riktningar för rörelsemönster

Terrängformer

Element av betydelse för orientering och identifikation

Rumsbildningar och riktningar

ANALYS

SAMBAND OCH HELHET

De förkastningsbranter som löper genom området utgör visserligen fysiska barriärer men är också viktiga element för orientering och identifikation i området. Terrängformen i sig ger också området en identitet och den vegetation som växer utmed dessa bidrar till biologiska spridningsvägar, som är viktiga att behålla för att upprätthålla någon form av djurliv liksom spridning av naturlig vegetation.

De målpunkter och element som är av betydelse för identifikation och orientering i området utgörs i huvudsak idag av byggnader. För att utveckla S:t Göransområdet och göra det mer lättorienterat samt intresseväckande finns ett behov av flera och olika sorters målpunkter. De platser med möjlighet till utsikt, placerade i söderläge lämpar sig väl för uppmärksammade platsbildningar. Dessa platser finns oftast placerade längs förkastningsbranter.

De rumsbildningar som finns idag varierar stort i storlek och form. Många rumsbildningar saknar eller har dålig anknytning till andra delar av området, vilket är orsakat av de dåligt sammanhängande stråken. Det finns ett behov av en länk från S:t Görans sjukhuspark utefter förkastningsbranten, bakom Electrolux kontor, vidare över Kellgrensgatan och genom kvarteret Tjället/Gladan. Det som i dagsläget gör att länken inte upplevs är bristen på gångvägar, avsaknad av enhetlig utformning och att marken bakom Electrolux idag är privatägd och signalerar detta i sitt utförande.

De grönområden som finns i området är till stor del bestående av friytor, vilket innebär att det till stor del är vegetation av naturligare karaktär. Delar av friytorna sköts dåligt och fungerar snarare som upplägg för deponi och kompost än vad de har potential att nyttjas för. Vissa områden har också en brist på grönska. Dessa utgörs framför allt av de parkeringsplatser som ligger placerade på södra sidan av S:t Göransgatan. Lika så S:t Görans sjukhuspark, som ligger i ett viktigt stråk av grönska, har i dagsläget tack vare flertalet parkeringsplatser en dåligt sammanhängande grönska.

GESTALTNINGSPRINCIPER

*Här presenteras en första del av resultatet.
Gestaltungsprinciper består av övergripande
mål, utgångspunkter för gestaltning och
koncept.*

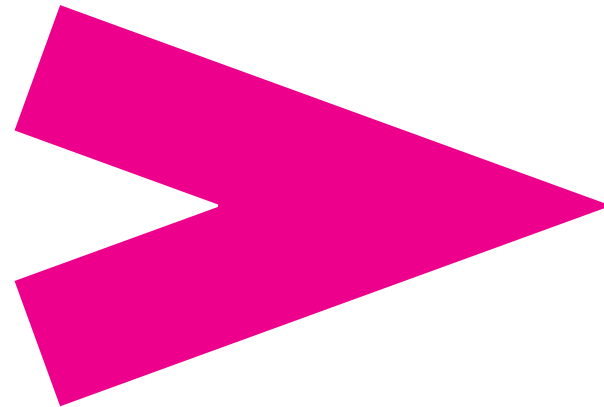

GESTALTNINGSPRINCIPER

ÖVERGRIPANDE MÅL

NULÄGE

- Många nya bostadshus byggs i området, vilket förväntas medföra en inflytt av barn.
- Det är ont om platser att sitta ned på i lugna miljöer.
- S:t Göransparken har ett otydligt värde och utgör med inslag av parkeringsytor ett mellanrum mellan husen.
- Området är mycket uppdelat och svårigheter att röra sig i ett sammanhängande stråk finns.
- Det är svårt att orientera sig i området med de få målpunkter som finns.
- Det finns få lättorienterade gångvägar som löper genom området fram till målpunkter.
- I området finns flera barriärer i form av gator och bergsbranter.

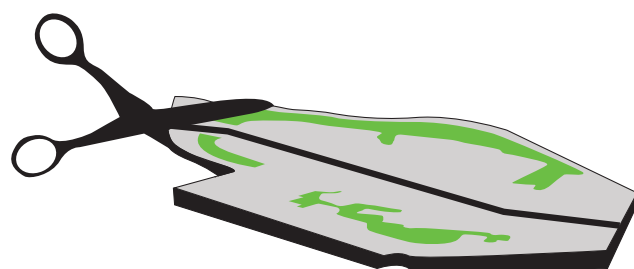

GESTALTNINGSPROGRAM

- Föreslår två platser för lek med gestaltning av den ena.
- Föreslår platser lämpliga för parkmiljö och hur de kan utvecklas med sittmöjligheter.
- En övergripande gestaltning av S:t Göransparken med en egen identitet och en historisk anknytning presenteras.
- Gestaltning av ett sammanhängande stråk utmed platser med olika funktioner och tydlig identitet.
- Föreslår bebyggelse i rutnätsstruktur med platsbildningar däremellan. Detta bidrar till områdets visuella orienterbarhet.
- En gestaltning av ett sammanhängande grönt stråk att röra sig i som också gynnar biologiska spridningsvägar.
- Föreslår placeringar av trappor och gångvägar anpassade till terrängen.

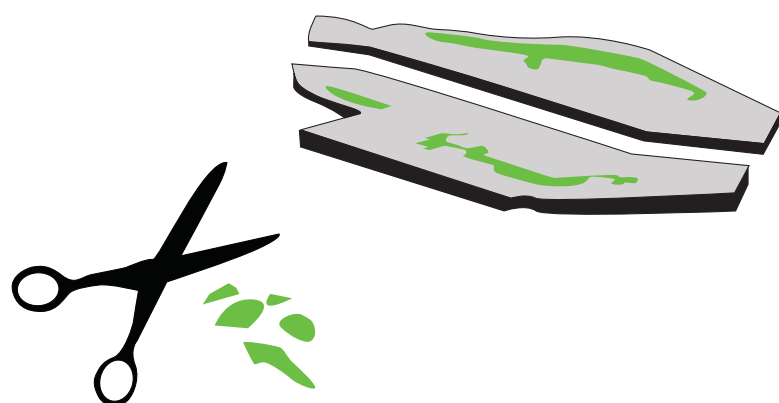
ICKE ÖNSVÄRD UTVECKLING

IMORGON

Separering av grönområden

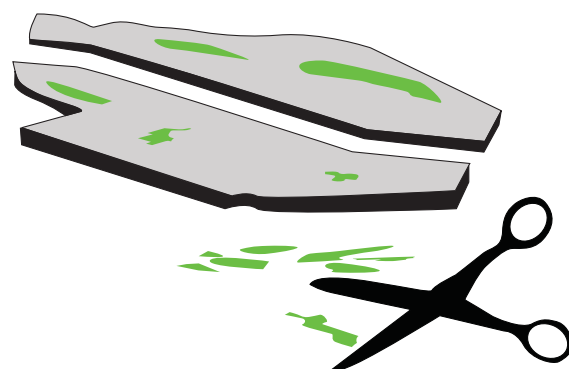
I och med att S:t Göransgatan upplevs som en barriär skiljs grönområdena på Stadshagsklippan och inom S:t Göransområdet åt.

SNAR FRAMTID

"Nagga i kanten"

I dagsläget sker en omfattande exploatering av området. Att uppmärksamma de grönområden som finns och ge dem ett värde är viktigt för att de inte ska "naggas i kanten".

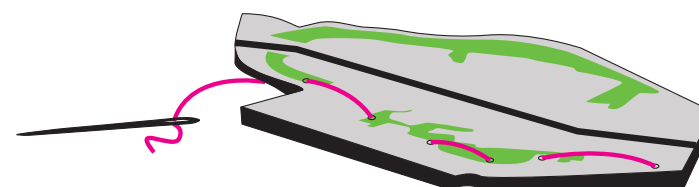

PÅ SIKT

Fragmentering

Att behålla en struktur och en helhet av grönområden är av stor betydelse för att de ska anses värda att bevara.

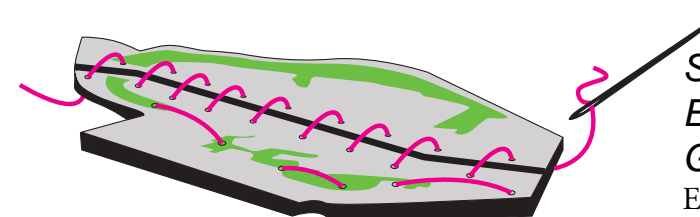
ÖNSVÄRD UTVECKLING

IMORGON

Länk genom södra delen av området

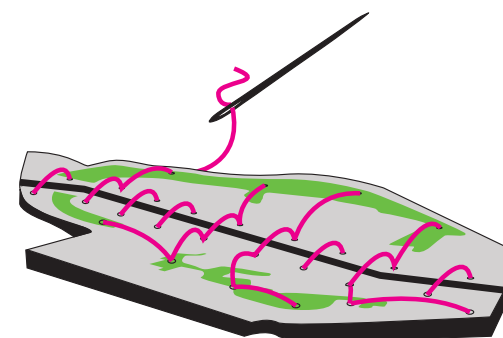
Genom att se värdet i en grönska som sör samman S:t Göransområdet kan en tydligare funktion uppvisas. Detta kan leda till ett värdefullt grönområde för hela Nordvästra Kungsholmen.

SNAR FRAMTID

En sammanhållen S:t Göransgatan

Ett sammanhållet uttryck för S:t Göransgatan förstärker den visuella kopplingen mellan Stadshagsklippan och S:t Göransområdet.

PÅ SIKT

Länkar genom hela området

På sikt är det önskvärt att skapa länkar genom hela området. En förutsättning är att stråk från södra delen av området, över S:t Göransgatan och till Stadshagsklippan utvecklas.

GESTALTNINGSPRINCIPER

KONCEPT

Utformningen för S:t göransområdet ska genomsyras av de naturförutsättningar som råder på platsen. Den förkastningsbrant som löper genom södra delen av området tillsammans med partier av naturlig vegetation utgör en god grund för att utveckla ett sammanhängande grönområde. Förkastningsbrantens karaktär förstärks genom att gestaltningen fokuseras i den riktningen och att platsbildningar lämpliga för utblickar föreslås längs sträckan.

Inom området främjas platsspecifik variation, där olika karaktärer skapas utifrån funktion och olika typer av naturlig vegetation. Vissa grönområden riktas åt att utformas som parkmark och andra som naturmark. Den naturliga vegetationen på platsen uppmärksammas genom att den särskiljs i arter. I vissa partier koncentreras tall och i andra partier ek respektive björk.

De anlagda miljöerna ska ha en fokuserande funktion som fastslår den naturliga miljöns karaktär. Därav föreslås den stilrena gestaltningen med enstaka element som avviker färgmässigt och i sitt material från omgivningen.

KONCEPT *Rama in Naturen*

- *Framhäva förkastningsbranten*
- *Fokusera på den naturliga och karaktärsstarka vegetationen*
- *Stilren gestaltning för anlagda miljöer med fokus på den naturliga miljöns karaktär*

GESTALTNING

Här presenteras en andra del av resultatet, nämligen gestaltningsprogrammet för hur S:t Göransområdets offentliga grönytor föreslås utformas. Gestaltningen är idémässig och en grund för vidare gestaltning inom olika delområden.

GESTALTNING

FÖRSLAGET I DESS OMGIVNING

GESTALTNING ÖVERSIKT

RAMA IN NATUREN

Konceptet *Rama in natuten*, som har varit utgångspunkten för gestaltningen, tar sig uttryck i det sammanhängande stråk som inramas av de omgivande husen och hur det löper utmed förkastningsbranten.

PARKER

De parker med hög skötselnivå som föreslås i området är benämnda som Naturparken, Förlängning av Lindhagenterrasserna och S:t Görans sjukhuspark. De två förstnämnda utgör viktiga kvartersparker vilket är brist på inom S:t Göransområdet idag. Sjukhusparken i sitt föreslagna utseende kommer att utgöra en stadsdelspark. Lika så en bristvara i dagsläget. Det Centrala parkrummet och Tällbacken är parkmark med lägre skötselnivå som har en viss karaktär av naturområde.

LEKOMRÅDEN

De platser som här föreslås som lekområden har kommit att benämnas som Stora lekparken och Naturleken. Om ett framtida behov av lekplatser ökar i och med ökad inflyttning av barn i området skulle även östra delen av S:t Görans sjukhuspark kunna vara lämplig för lek.

TORGBILDNINGAR

Inom S:t Göransområdet finns ett behov av platsbildningar som människor kan se som målpunkter och objekt att orientera sig efter. Torgytor har den här funktionen tillsammans med att de utgör ytor för umgänge och spontana aktiviteter. Föreslagna benämningar på torgen är Entrétorg till sjukhuset, S:t Görans torg och Lindhagentorget

S:T GÖRANSGATAN

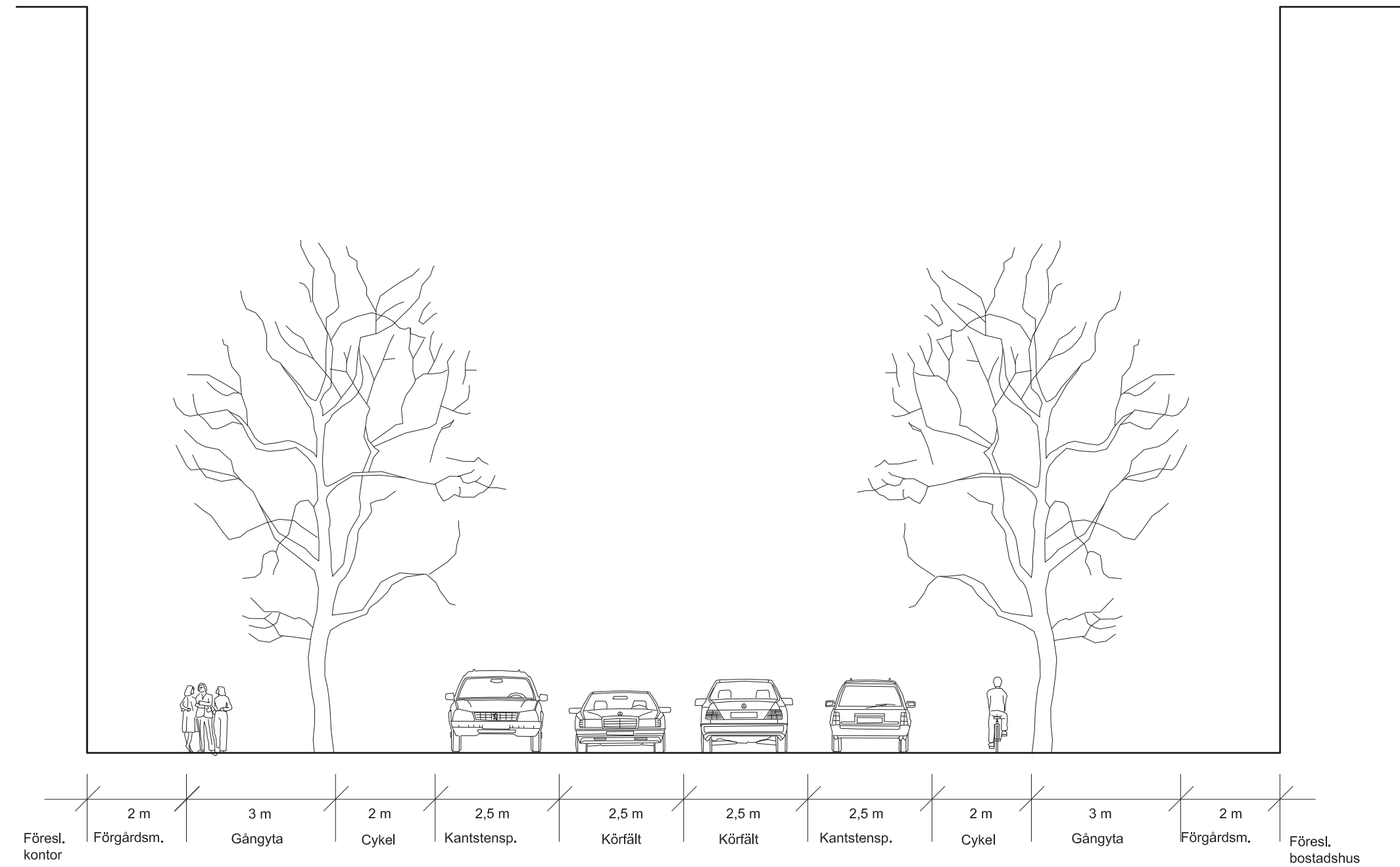
Den nya sträckningen av S:t Göransgatan, som är föreslagen av Stockholms stad i en skiss, har illustrerats i planen i en mer precis form. Mitt förslag är att delar av gatan utformas med dubbla körfält, kantstensparkering och skilda gång- och cykelbanor på båda sidor samt en allé av turkisk trädhassel (*Corylus colurna*). För att betona den mänskliga skalan i gaturummet och ge gående och

cykeltrafikanter en skön miljö att vistas i har gång- och cykelbanor getts väl tilltagna ytor. För att uppmåna bilföraren att sänka hastigheten på S:t Göransgatan har körfälten avsmalnats utifrån dagens utseende. S:t Göransgatan utrustas med enhetlig belysning, trädgaller och sittmöbler enligt Stockholms stads program för utformning av gaturum.

I planen för översikten av området här intill finns gröna pilar utmarkerade som väsentliga förlängningar av korsande gröna stråk upp mot Stadshagsberget. Dessa är viktiga att ta fasta på i den framtida gestaltningen för omkringliggande område och utgör förlängningar av föreslagna rörelsemönster inom S:t Göransområdet.

BYGGNADER

De nya byggnader utmed S:t Göransgatans södra sida, som finns i planen för översikten, är föreslagna i en skiss av Stockholms stad men presnteras här i en mer precis form.

Sektion A-A1 över S:t Göransgatan
Skala 1:00 i A3

GESTALTNING NATURPARKEN

RAMA IN NATUREN

Det strikta formspråket för parken är inspirerat av diverse samtida landskapsarkitektur. Bland annat har Barcelonas botaniska trädgård som utformats av landskapsarkitekt Bet Figueras och arkitekterna Carlos Ferrater and Josep Lluís Canosa varit av inspiration för formen på gångtor. För materialval och anpassning till befintlig vegetation har jag inspirerats av West 8:s gestaltning av den privata trädgården Möbius house i Nederländerna och den spanska möbelleverantören Escofet.

ELEMENT

Grunden för parkens utformning är de stödmurar i vit betong som periodvis kantar gångytan. Murarna ramar in den befintliga naturmarken då de skär in i slänterna och gör ett avsteg från den befintliga topografin. För den centrala platsbildningen förses muren med en inbyggd bänk i samma material. Denna står för ett eget uttryck med sin form och tillsammans med den befintliga eken kan den komma att bli en viktig målpunkt.

LEKOMRÅDEN

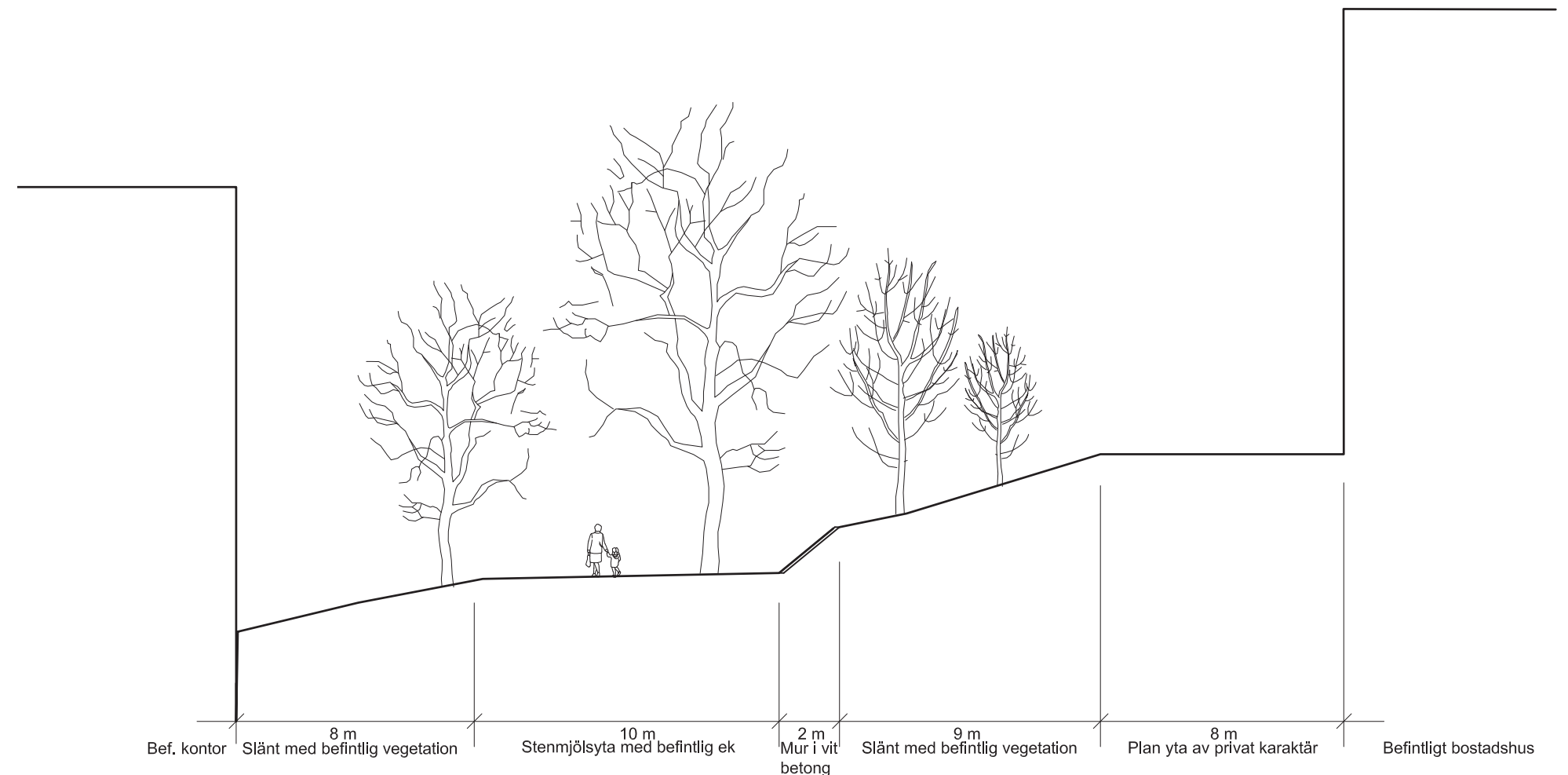
I och med en planerad förskola i området finns ett behov av lekplatser. Lämplig plats för naturlek har därför markerats i planen för naturparken här intill. Ett förslag är att utgå från den omgivande topografin och de vackra ekarna som finns på platsen i dess utformning. För att förstärka karaktären av en lekplats anpassad till omgivande natur föreslås trä i första hand som material för lekutrustning.

VEGETATION

Den befintliga och sparade vegetationen på platsen är ek och lönn. Vissa ekar utformas som solitärer då de placeras i gångtor och omgärdade av stödmurar. Som tillägg till den befintliga vegetationen nyplanteras ett parti av prydnadskörbär (Prunus 'Accolade') intill den norra entrén till parken.

MATERIAL

Gångytorna utformas med stenmjöl. Där stödmur finns placeras gångytan i direktanslutning till denna. I de fall gångytan ansluter till naturmark placeras kantstål som avskiljare mellan befintlig naturmark och gångyta.

Sektion B-B1 över Naturparken
Skala 1:200 i A3

GESTALTNING
MELLERSTA DELEN AV OMÅRDET

STORA LEKPARKEN PÅ EN TERRASS, + 20 m

BEFINTLIG KONTORSBYGGNAD

LINDHAGENTORGET

FÖRLÄNGNING AV LINDHAGEN-TERRASSERNA

BEFINTLIG PARKERING

BEFINTLIG BYGGNAD

BEFINTLIG BYGGNAD

FÖRESLAGEN BYGGNAD

GRÖNA LÄNKEN

S:T GÖRANS GATANS NYA STRÄCKNING

S:T GÖRANS TORG

NEDFART TILL PARKERINGS-GARAGE

BEFINTLIG BOSTADSHUS

BEFINTLIG BOSTADSHUS

BEFINTLIG BOSTADSHUS

BEFINTLIGA LINDHAGEN-TERRASSERNA

NY TRAPPA

CENTRALA PARKRUMMET

GÅNGVÄG I ASFALT

GRUPPER AV EK OCH LÖNN

C-C1

BÄNK I VIT BETONG

ENTRÉTORG TILL SJUKHUSET MED NYPLANTADE EKAR OCH LÖNNAR

BEFINTLIG BOSTADSHUS

BEFINTLIG BOSTADSHUS

BEFINTLIG KONTORSBYGGNAD

BEFINTLIG BYGGNAD

BEFINTLIG KONTORSBYGGNAD

FÖRESLAGEN SJUKHUSBYGGNAD

Skala 1:1000 i A3

RAMA IN NATUREN

Det strikta formspråket som finns i Naturparken tas åter upp i den mellersta delen, med raka gångvägar och stilrena material för sittmöbler och murar. Gångvägen som leder bort mot Tallbacken och S:t Görans sjukhuspark har en mjukare linjeföring och därmed ett annat formspråk. Då miljön är av annan karaktär och ska behållas som naturmark kan ett annorlunda formspråk vara lämpligt.

Den gröna länken är ett viktigt stråk som betonats i sin gestaltning med en ensidig trädrad och ett trappsyttem som leder till områdets centrala punkt. Länken utgör också en viktig entré från S:t Göransgatan och in i området.

PARKER

Genom förlängningen av Lindhagenterrasserna i nordostlig riktning mot S:t Göransgatan skapas ett sammanhållet parkrum som en fysisk och visuell länk mellan Lindhagengatan och S:t Göransgatan.

Det centrala parkrummet med ek och lönn i grupperingar bidrar till att balansera den i övrigt starkt hårdgjorda miljön i området. Med dess mer naturliga karaktär blir det också en entré till Tallbacken och dess naturliga vegetation av tall.

STORA LEKPARKEN

Syftet med den Stora lekparken är att utgöra den länk mellan kvarteret Tjället/Gladan och resterande delar av S:t göransområdet som idag saknas. I och med att platsen idag utgörs av kvartersmark har den en privat karaktär som behöver förändras. Platsen är idag en terrass som är upphöjd över Lindhagenterrassen och omgivande fastigheter på södra sidan.

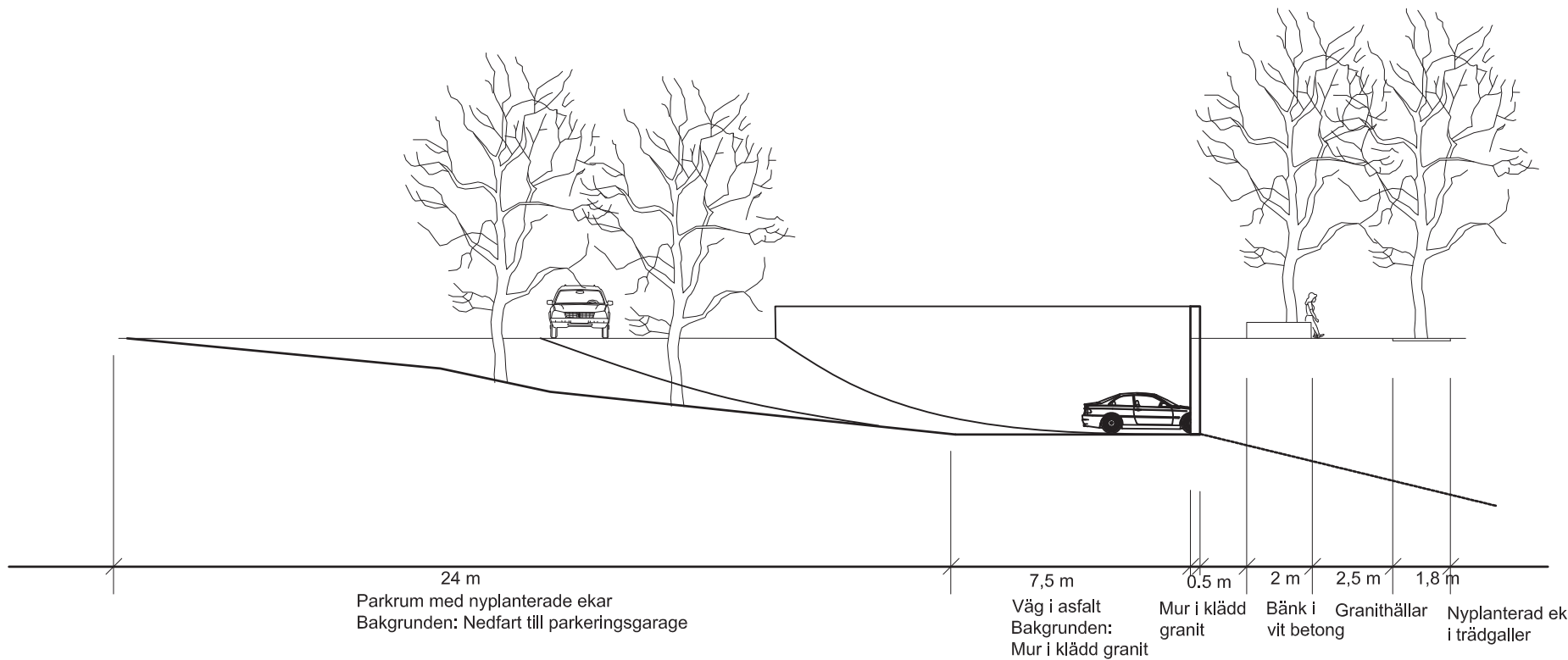
TORGBILDNINGAR

S:t Görans torg är placerad i en viktig nod med många olika riktningar. Syftet med platsen är att signalera entrén till sjukhusområdet.

Entrétorget till sjukhuset utgör en upphöjd terrass över en infart till ett parkeringsgarage under nya huvudbyggnaden för S:t Görans sjukhus. (Se sektion nedan över infarten i förhållande till torget). Läget för infarten finns i en skiss

från Stockholms stad men en mer precis utformning preseteras här. Entrétorgets utformning är här enbart presenterad översiktligt. Dock anknyter dess formspråk till S:t Görans torg.

Lindhagentorget föreslås kunna utvecklas till en attraktiv torgmiljö med dess centrala läge och anslutning till S:t Göransgatan och Lindhagenterrasserna.

Sektion C-C 1 över infart till parkeringsgarage
Skala 1:200 i A3

GESTALTNING

STORA LEKPLATSEN OCH LINDHAGENTERRASSERNA

RAMA IN NATUREN

På platsen symboliseras den stiliserade naturen av bergtall i upphöjda planteringar. Växtmaterialet anknyter till området, som till stor del utgörs av tall, men står här för ett eget uttryck. Då marken under lekplatsen utgörs av bjälklag är det svårt att skapa en grön miljö. Lösningen är alltså de upphöjda planteringarna. Grönskan är viktig för att länken mellan kvarteret Tjället/Gladan och S:t Görans sjukhusområde ska kunna uppfattas.

ELEMENT

Runt lekplatsen föreslås murar i granit med en ungefärlig höjd på 1,3 meter. Till detta placeras ett skyddstak mellan den nyanlagda lekplatsen och de nybyggda bostadshusen. Mellan lekplatsen och den nyanlagda delen av Lindhagenterrasserna finns idag en mur i betong som kläs i granit. Området förses genomgående med bänkar i vit betong som sittplatser. Den bänk som föreslås i Lindhagenterrasserna är placerad i ett läge med utblickar och sol.

LEKREDSKAP

Lekredskapen som är utvalda för platsen är tänkta att attrahera barn i olika åldrar. Den föreslagna utrustningen finns att tillgå hos leverantörer av lekredskap och utgörs av klätterställning, cykelkarusell, vippbräda, hoppstenar, balansnät, kompisgunga, två vanliga gungor och sandlåda med två skålbord.

VEGETATION

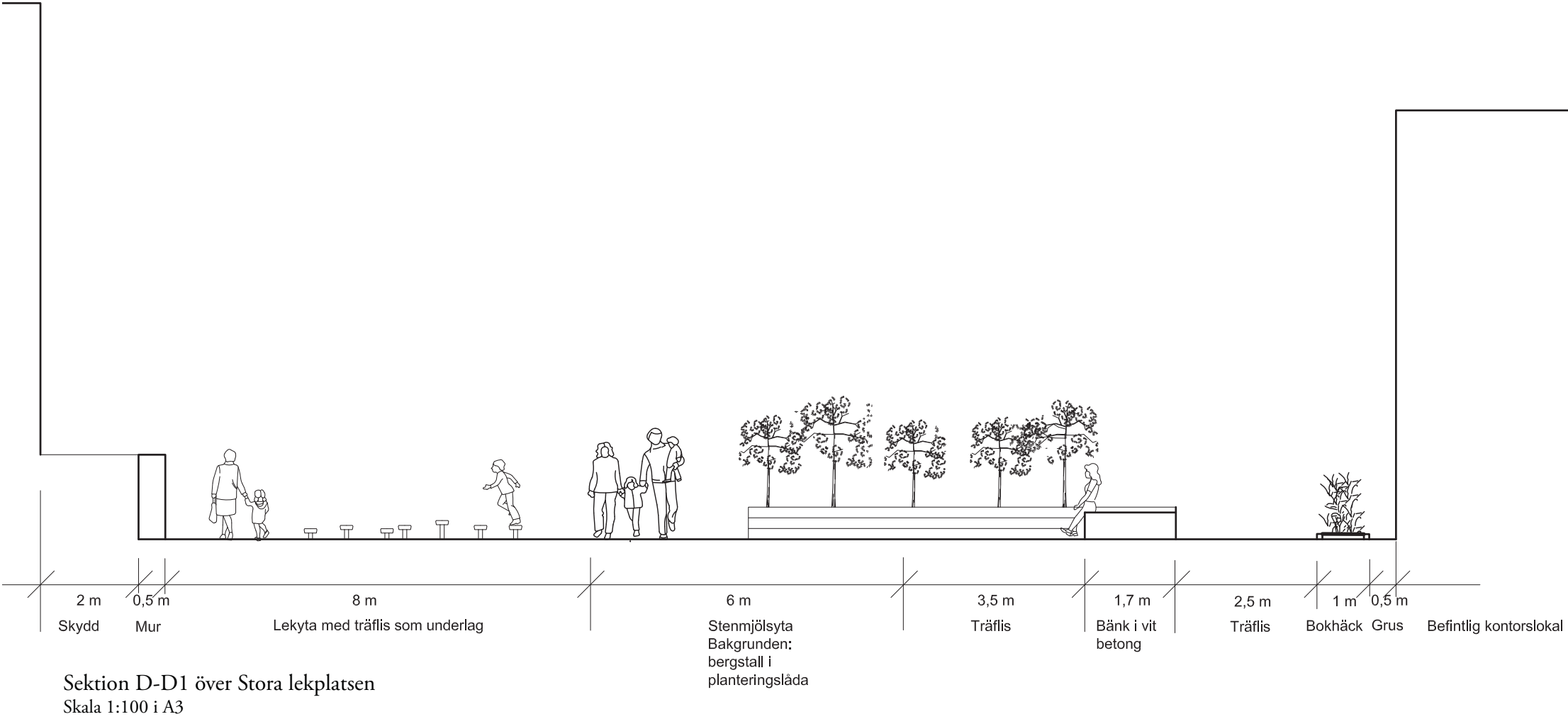
Till de prydnadskörsbär som redan finns i den befintliga Lindhagenterrassen vill jag utveckla ett komplement i vegetation för den nytillkomna delen. Då förlängningen har ett eget formspråk föreslås området planteras med grupperingar av naverlönn.

Intill fasader planteras häckar av bok, som tillåts växa till en höjd av 1,1 meter och beskäres årligen. Vid upprepad beskärning behåller den löven även vintertid.

MATERIAL

Gångytor förses med asfalt då det är ett frekvent använt område med en tydlig urban karaktär. Asfalt är lika så ett naturligt val ur tillgänglighetssynpunkt för bästa framkomlighet.

Lekytorna har täckts med träflis för att ytterligare förstärka känslan av den stiliserade naturen. Träflis fungerar också som fallskydd under de lekredskap som kräver sådant.

GESTALTNING

S:T GÖRANS TORG

RAMA IN NATUREN

Det strikta formspråket signaleras här med stilrena bänkar och murar för att istället framhäva växtligheten på platsen.

ELEMENT

Torget avgränsas mot S:t Göransgatan med 50 centimeter höga murar i flammad granit vilket ger ett slätt uttryck. Då de är i lämplig höjd kan de även användas som sittplatser.

Utmed fasaderna finns breda, vita betongbänkar som är placerade på lagom avstånd från en perennrabatt för att kunna betrakta denna på avstånd.

VEGETATION

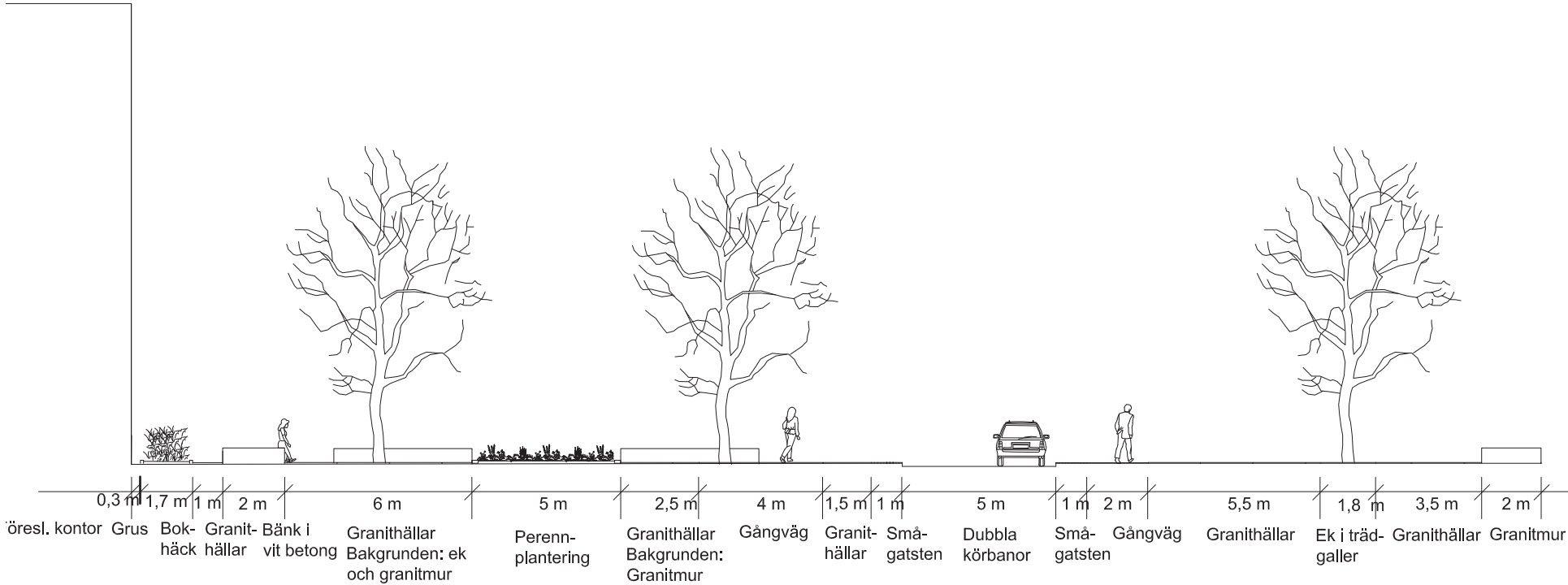
Sju ekar av smalkronig karaktär planteras i de hårdgjorda ytorna med omgivande trädgaller. Läget är lämpligt för att skapa en tydlig karaktär och trädgaller i cortenstål från exempelvis GH-form föreslås därför.

Intill fasader planteras häckar av bok, som tillåts växa till en höjd av 1,1 meter och beskäres årligen.

Centralt på torget placeras en praktfull perennplantering som ger en hög detaljeringsgrad i växtlighet. För att understryka det strikta formspråket även i växtligheten bör ytan förses med större områden av en och samma art.

MATERIAL

Som markmaterial på torgytan föreslås granithällar. De korsande gångstråken utformas i samma material som anslutande gångbana utmed S:t Göransgatan. En bård av smågatsten avskiljer gångytorna från körytorna med asfalt.

Sektion E-E1 över S:t Görans torg
Skala 1:200 i A3

GESTALTNING

S:T GÖRANS SJUKHUSPARK OCH TALLBACKEN

RAMA IN NATUREN

Den mjukare linjeföringen på gångvägen från de centrala delarna av S:t Göransområdet, genom tallbacken ansluter naturligt till S:t Göransparkens mer organiska formspråk. För att skapa en inramning av den naturliga vegetation, inom området som här kallas för Tallbacken, har framför allt tall bevarats och naturmarken försetts med ett nytt fältskikt. I S:t Göransparken förstärker de öppna gräsytorna inramningen av de befintliga samt nyplanterade träden som solitärer.

ELEMENT

För att ge området en egen identitet i kombination med ett multifunktionellt element föreslås sittskulpturer i vit betong utformade likt höjdkurvor i utkanterna av de svagt välvda gräsytorna. Utmed gångvägen från de centrala delarna av S:t Göransområdet föreslås två platser som utsiktsplatser, lämpliga för att utrustas med sittplatser i det soliga läge som råder.

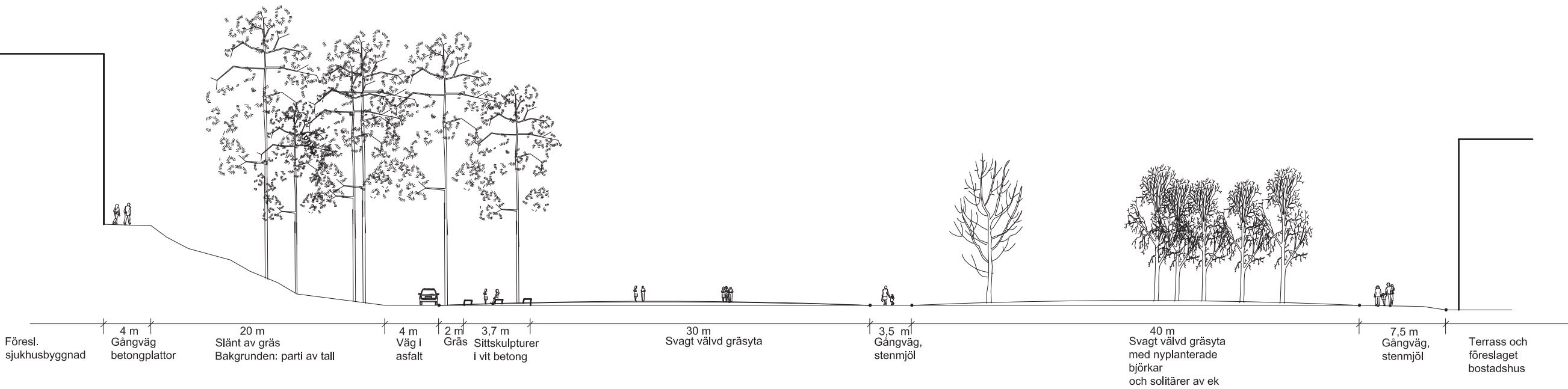
VEGETATION

Det befintliga partiet av högstammig tall behålles. Eventuell urgallring sker för ökat ljusinsläpp och av äldre exemplar. En nyplanterad björkdunge föreslås som ansluter till de planerade bostadshusen i ena sidan och till Tallbacken på andra sidan.

Den befintliga formträdgården upprustas och tillförs något nytt i form av ett konstverk, som står för ett samtida tillägg till parken.

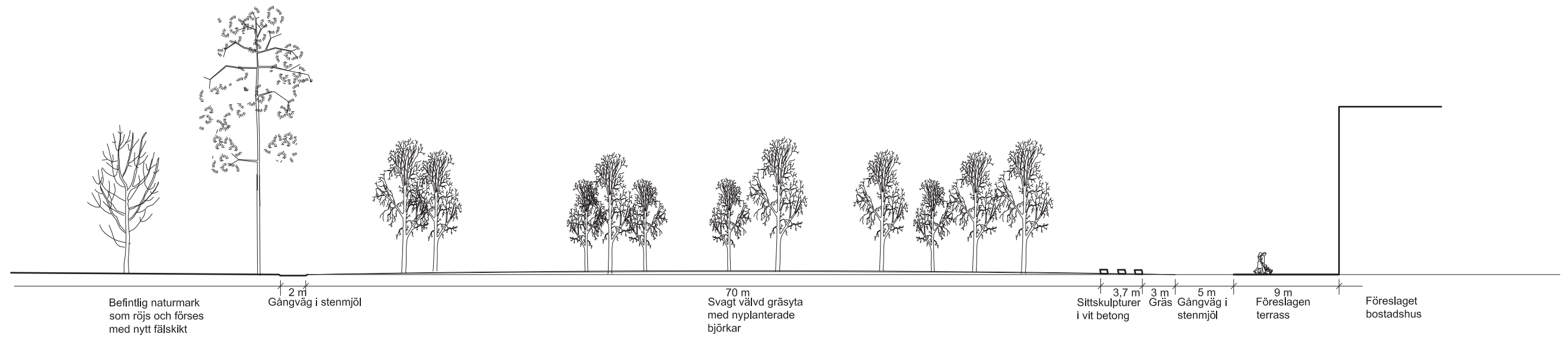
MATERIAL

Gångvägen väster ut, utmed förkastningsbranten utformas med asfalt liksom den körbara väg norr om S:t Göransjukhuspark. Gångvägarna inom sjukhusparken och Tallbacken i övrigt utformas med stenmjöl.

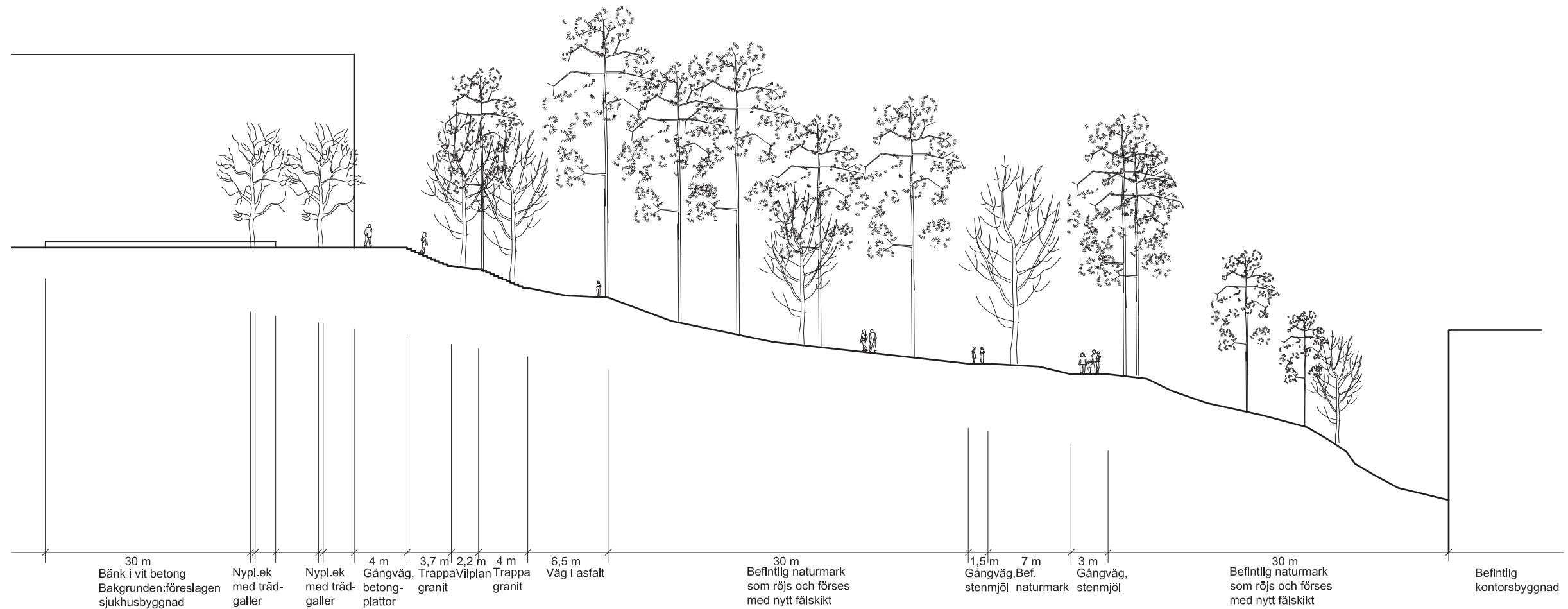

Sektion H-H1 över S:t Görans sjukhuspark,
Skala 1:400 i A3

Sektion G-G1 över Björkdunge i S:t Görans sjukhuspark,
Skala 1:400 i A3

Sektion F-F1 över Tallbacken
Skala 1:400 i A3

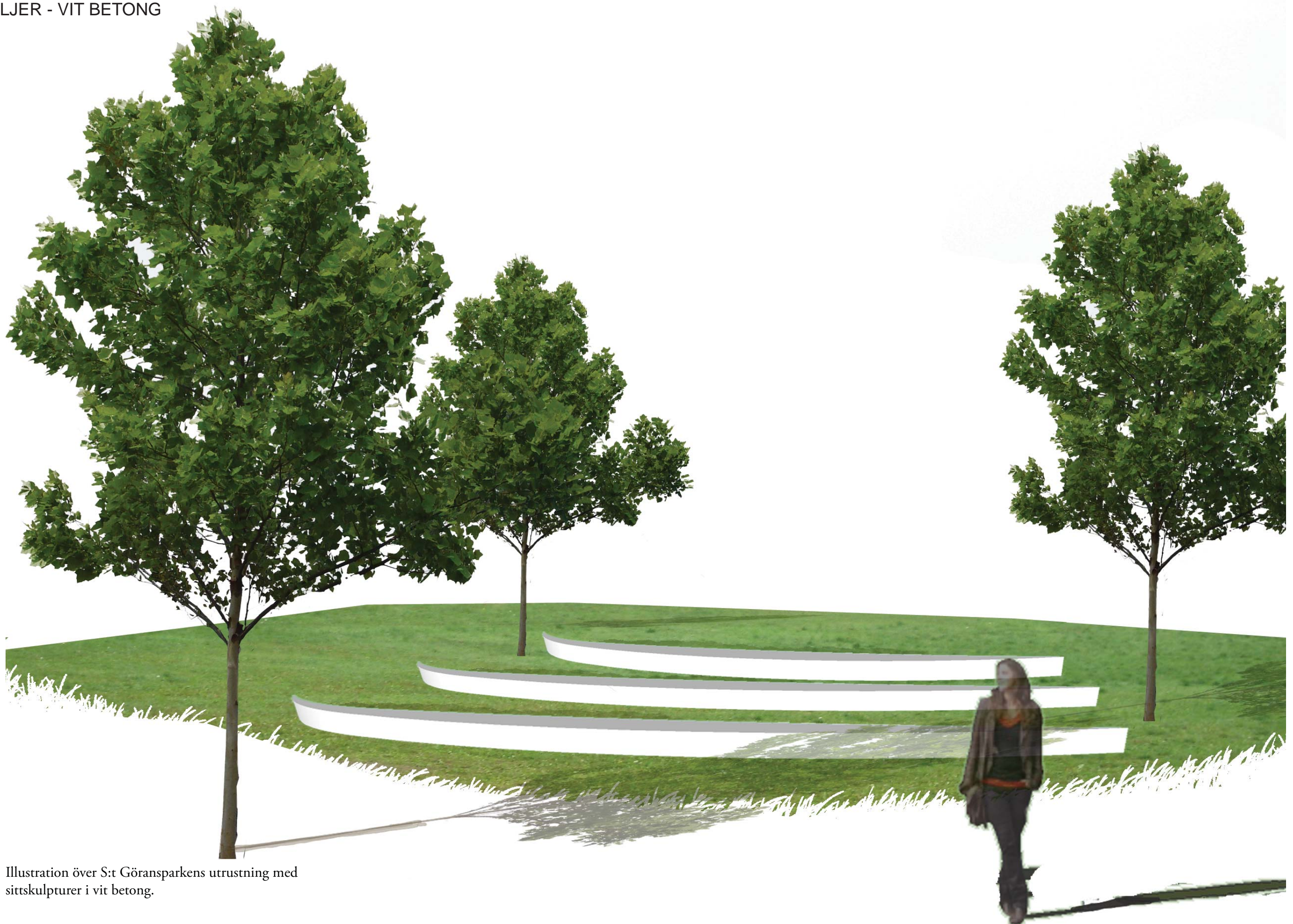

Illustration över S:t Göransparkens utrustning med sittskulpturer i vit betong.

Illustration över de vita
betongbänkarna som föreslås
på ett flertal platser inom S:t
Göransområdet.

Illustration över den centrala
platsbildningen inom Naturparken.
Den vita stödmuren i betong är
här försedd med en inbyggd bänk i
samma material.

DISKUSSION

FINNS DET ETT BEHOV AV EN TYDLIG IDENTITET FÖR S:T GÖRANSOMRÅDETS OFFENTLIGA GRÖNYTOR? HUR SKAPAS I SÅ FALL DETTA?

Vad som uppkom i litteraturstudien och är av betydelse för att kunna svara på frågan är främst aspekten på hur grönska betraktas. Att betrakta grönska utifrån struktur, identitet och mening anser Kevin Lynch vara en helhetslösning som ger grönområdena bevarandevärden. Identitet beskrivs av Lynch som dinstiktion från andra element.

Christian Norberg-Schultz diskuterar begreppet identitet i relation till karaktär, identifikation och orientering. Alla platser hävdar Norberg-Schultz har en karaktär som skiftar under olika faktorer som väder och årstid. Norberg-Schultz hävdar också att identitetstarka platser är viktiga för känslan av tillhörighet och för att kunna orientera sig.

Det jag kom fram till, som svar på frågan, var just att det finns ett behov av en tydlig identitet för områdets grönytor och att en tydlig funktion liksom en behållen storlek på ett sammanhängande grönområde kan vara av betydelse för identiteten. Svaret på frågan om hur en tydlig identitet skapas är mer komplex och för att fastställa detta var det viktigt att under gestaltningsprinciper konstatera vilka förutsättningar som tagits fram, hur de har analyserats och på vilket sätt detta kan leda fram till ett koncept för gestaltningen av området.

Utifrån Stockholms stads grönkarta och sociotopkarta, utpekas S:t Görans sjukhusparks inneha de kulturella och sociala värdena grön oas, ro och landform. Landform syftar till att belysa den förkastningsbrant som löper genom södra delen av arbetsområdet för det här gestaltningsprogrammet.

Under gestaltningsprinciper fastslår jag att den övergripande karaktär som råder inom S:t Göransområdet utgörs av förhållandet till förkastningsbranten. I gestaltningen syns detta genom den förstärkning i förkastningsbrantens riktning. I och med att förkastningsbranten är placerad i ett söderläge föreslår jag platser som är lämpliga som utsiktspunkter och för sittplatser. Detta tillsammans med den vegetation som naturligt finns på platsen utgör en viktig grund för utvecklingen av S:t Göransområdets identitet. Vegetationen utgörs till stor del av tall vilket har sin orsak i den postglaciala sand som utbreder sig över området. Detta är något som jag tagit fasta på och låtit synas i min gestaltning genom att behålla och framhäva den naturliga vegetationen.

För mig har det varit viktigt att utveckla olika karaktärer inom detta stora område för att kunna skapa ett flertal identitetsmässigt starka platser som också speglar dess historiska bakgrund. Den mest tydliga historiska anknytningen har S:t Görans sjukhuspark som föreslås återtas till park efter att under många år ha använts som parkering. Den nya utformningen av parken minner om historiska parker men har också försetts med ett

tillägg av vita betongskulpturer. Dessa står för parkens identitetsskapande element och anknyter till de element i vit betong som placeras på övriga platser inom S:t Göransområdet.

Överlag har jag utgått från ett nutida formspråk, som bygger på en tydlig funktion i de avskalade, anlagda miljöerna. Syftet med det stilrena miljöerna har varit att framhäva den naturliga vegetation som finns på platsen liksom de höjdskillnader som råder. En inspirationskälla till detta har varit Norberg-Schultz teorier om hur de människotillverkade platserna utgör en fokuserande eller samlande funktion som fastslår den naturliga miljöns karaktär. Kevin Lynch teori om att identiet hos ett element uppstår utifrån en distiktion från andra element understryker också de gestaltningsprinciper som jag har haft. Att placera en avvikande form med ett färgmässigt avvikande material i naturmiljö innebär en distinktion som kan medföra en identitet.

HUR KAN DE GRÖNA PARK- OCH NATUROMRÅDEN INOM S:T GÖRANSOMRÅDET FÖRBÄTTRAS OCH UTVECKLAS?

Svaret på frågan anser jag vara tudelat då gestaltning ofta handlar om en kombination av vad människor önskar sig och ens egna ideal som gestaltande landskapsarkitekt. Detta anser jag överensstämmer med uttrycket ”personal public” som Rein-Cano och Dexler på Topotek 1

uttrycker sig med. Det handlar alltså om vad beställare och omgivning önskar sig av en plats men dina intressen, önskningar och drömmar som landskapsarkitekt är lika avgörande för hur platsen kommer att utformas.

Utifrån litteraturstudien kring kvalitativa grönområden framkom olika aspekter på vad som var önskvärda miljöer för människor att vistas i. Exemepelvis visade Boverkets studie kring landskapets upplevelsevärden på att naturmiljöer och platser där det gick att finna lugn var uppskattade platser. Lika så att miljön är trygg och säker var aspekter som rankades högt av de tillfrågade personerna i studien. Även om vissa miljöer var avsevärt lägre rankade, som motionsspår, rast- och sittplatser, parker med lekredskap, fontäner, bollplaner och statyer anser jag ändå att detta bör betraktas på ett sunt sätt. Vad jag har valt i min gestaltning är inte att medvetet utesluta dessa saker utan att skapa en varierad utformning.

Ulla Berglund och Ulla Jergebys studier understryker just vikten av variation. Att skapa mångfald inom en plats liksom i staden som helhet anser de vara värdefullt för att människor ska uppskatta sin utemiljö. Den här aspekten är något som jag tagit fasta på och låtit synas i min varierade gestaltning, både funktionsmässigt och i det estetiska formspråket. Funktioner som jag ändå medvetet har valt att utforma i området är ett sammanhängande grönt gångstråk, miljöer för lek, solbelysta sittplatser, utsiktspunkter, målpunkter utformade med växter av hög detaljeringsgrad, platser för lugn, öppna parkmiljöer med gräsytor och naturmiljöer med bevarad naturlig vegetation. Hur det estetiska formspråket varierar

diskuterades närmre under rubriken innan denna. För att kunna ta ställning till hur miljöerna skulle kunna gestaltas för att bli mer tilltalande, uppskattade och använda platser var det viktigt att utveckla ett förhållningssätt till gestaltningen. Den litteraturstudie i monografier av kontor med framstående landskapsarkitekter gav grunden till just detta. De kontor som presenterats har alla på något sätt haft en ståndpunkt i sin gestaltning som tilltalat och inspirerat mig i mitt förhållningssätt.

Topotek 1 diskuterar hur kontoret förhåller sig till gestaltning i historiska miljöer, vilket har varit relevant att referera till då S:t Görans sjukhuspark delvis utgörs av en historisk struktur med grunden av en formträdgård från 1920-talet. Kontoret gestaltar utifrån ett tillägg som kontrasterar till den historiska miljön. Med kontrast syftar de på form, material och färg. Mitt förhållningssätt har varit att behålla en historisk form på S:t Göransparken men att kontrastera med ett tillägg i nutida använda material som vit betong. Platsen föreslås även utformas med konst som står för ett samtida tillägg till parken.

Området har, som påtalats i tidigare diskussioner, ett uttalat behov av en identitet. Min målsättning har därför varit att skapa miljöer som just främjar detta. Utifrån litteraturstudierna framstod Martha Schwartz som den person vilken tydligast uttryckte behovet av att skapa platser med identitet. Även om Schwartz miljöer på många sätt är extrema och enligt mig tenderar till att väcka provokation snarare än att skapa varaktiga miljöer så har de inspirerat till S:t Göranområdets utformning.

Tydligast kan detta ses i kvarteret Tjället/Gladan där ett avvikande tillägg till den befintliga terrängen har gjorts. Att våga göra ett avtryck, som min gestaltning syftar till, påpekar lika så kontoret St raum a. Landschaftsarchitektur är av betydelse. De menar att landsbygdens grönska inte ska ta plats i staden utan att landskapsarkitekturen tar andra former i urbana sammanhang. Jag hävdar att naturlika miljöer ändå kan ha en tydlig roll i den urbana miljön men att den då ska kontrasteras i förhållande till just den anlagda landskapsarkitekturen.

West 8 anser att deras miljöer belyses av ett nyttoperspektiv liksom en stark identitet. Att utgå från ett nyttoperspektiv vid gestaltningen är något som också Ulla Jergeby och Ulla Berglund framhäver i sin forskning som positivt. De hävdar att nödvändiga aktiviteter, som exempelvis den dagliga promenaden till tunnelbanan, kan få ”sociala följdvärden”. Det vill säga att människor tenderar till att förena nytta med nöje. S:t Göransområdet har utifrån de analyser jag har gjort liksom Stockholm stads sociotopkarta setts ha ett behov av ett sammanhängande gångstråk. Detta är ett tydligt nyttoperspektiv på gestaltningen. För att stråket ska kunna ge ”sociala följdvärden” är en tydlig identitet liksom fokus på stimulerande miljöer av betydelse.

Vid utformningen av ett koncept för S:t Göransområdet fungerade både studien av Peter Walkers monografi liksom Büro Kiefers som inspiration. Peter Walker uttryckte att kontorets målsättning är att synliggöra naturen och Büro Kiefer menade att platsen urskiljs från sin omgivning genom en konstnärlig insats. *Rama in naturen* som

koncept förhåller sig också till den process som Büro Kiefer hävdar förekommer under en gestaltning, nämligen den då beslut tas om vad som ska accentueras och vad som ska reduceras. För min del handlar accentueringen om enstaka, unika träd, olika naturkaraktärer och riktningen hos den förkastningsbrant som finns på platsen. Det som föreslås reduceras i min gestaltning är de barriärer i form av höjdskillnader och breda gaturum som finns inom området.

HUR KAN SAMBANDEN MELLAN DE OLIKA GRÖNYTORNA INOM S:T GÖRANSOMRÅDET TYDLIGGÖRAS OCH HUR KAN DE ANSLUTA TILL SIN OMGIVNING?

Utifrån de analyser jag gjorde kunde jag konstatera att det fanns ett behov av ett ståk i södra delen av arbetsområdet, liksom från östra till västra delen av stadshagsklippen och ett antal stråk som korsar S:t Göransgatan och sammanbinder S:t Göransområdet med Stadshagsklippan. Under Utgångspunkter för utformning, Gestaltungsprinciper fastslår jag den önskvärda kopplingen mellan de olika grönytorna och stråken däremellan.

I min gestaltning kan detta ses i det helhetsgrepp och övergripande struktur som jag tillämpat för grönområden i hela den södra delen av S:t Göransområdet. En form av möblering är återkommande och stråk som anpassats för

att vara lättframkomliga och orienterbara kan ses. För att förstärka länken mellan S:t göransområdets grönområden och den grönska som finns inom kvarteret Tjället/Gladan föreslår jag i min gestaltning att baksidan av Electrolux utformas på ett medvetet sätt som offentlig plats. Då det finns parkering under ytan och marken är anlagd på bjälklag lämpar den sig inte för plantering av större träd. Vad som däremot med fördel skulle kunna utformas på ytan är en lekplats med närheten till de nybyggda bostadshus som finns i området.

REFLEKTION

INNEHÅLL OCH UPPLÄGG

Syftet var från början att utforma ett gestaltningsprogram för S:t Göransområdet. Utifrån detta insåg jag att en litteraturstudie, inventering och analys behövdes för att kunna motivera gestaltningen i programmet. Då examensarbetet syftar till att vara en vetenskaplig text som kan förmedla något unikt till läsaren har målsättningen för mig varit att sammanställa och presentera information från monografier liksom annan litteratur som kan besvara de problemformuleringar som finns i arbetet.

Mitt val av metod följer delvis det naturvetenskapliga arbetssättet men är influerat av en metod som är vanligt förekommande inom gestaltningen, nämligen utifrån faserna inventering, analys och förslag. Tidvis har jag också gjort avsteg från denna linjära process. Exempelvis ansåg jag det mer lämpligt att placera litteraturstudien av de olika analysmetoderna under inledningen av kapitlet Analys än just under den separerade litteraturstudien. Min egen gestaltningsprocess har inte heller varit linjär utan snarare cirkulär. Jag gick ofta tillbaka utifrån min gestaltning för att omvärdera inventering och analys.

AVGRÄNSNING

Att avgränsa sig i sin detaljering av gestaltning har varit det svåraste under arbetets gång. Då området är mycket stort är det svårt att på ett kvalitativt sätt genomarbeta detaljerade gestaltningar för olika platser inom området. Fokus lades därför naturligt på att utforma ett program för hur området kan utformas i sin helhet samt några mer

platsspecifika gestaltningar. En annan svårighet har varit att fastställa alla de riktlinjer som finns för utformningen av fastigheter och S:t Görans gaturum samt hur jag ska ta ställning till detta och förhålla mig i min gestaltning. Det jag har tagit del av har varit olika kartor, program och icke offentliga handlingar i form av skisser. Dessa har jag sedan förhållit mig relativt fritt till, då mycket fortfarande bearbetas under tidiga utredningar.

VIDAREUTVECKLING AV ARBETE

Tänkbara utvecklingsmöjligheter för det här arbetet skulle vara mer platsspecifika lösningar på gestaltning. Hur S:t Göransparken och friytan inom kvarteret Tjället/Gladan kan utvecklas i detalj är två möjliga arbetsområden.

Att utveckla gestaltningen i samarbete med arkitekter, fysiska planerare och trafikingenjörer vore också en vidareutveckling av arbetet.

KÄLLKRITIK

Valet av källor har till stor del gjorts på egen hand. För att kunna presentera en gestaltning av S:t Göransområdet har en vidd av litteratur beaktats och presenterats. Primärkällor som varit viktiga som inspiration för min gestaltning har varit Christian Norberg-Schultzs text *Fenomenet plats, Det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement – objekt, koncept och struktur* av Karl Löwrie och de olika monografierna. De har alla bidragit till att vidga min syn på gestaltning, också i min fortsatta

karriär. Den bristande representationen av monografier utanför USA och Europa har visserligen resulterat i ett avgränsat resultat men studien uppfyller ändå sitt syfte genom att visa på de varierande metoder för gestaltning som finns.

RESULTAT

Min förhoppning är att resultatet av arbetet kommer att kunna ligga till grund för Stockholms stads fortsatta utveckling av området. Gestaltningsprinciperna är väl avvägda mot inventerad och analyserad information kring olika brukarperspektiv och naturförutsättningar. Gestaltningen syftar till att ge en inspirerande estetisk grund att utgå från. Helhetsbilden av ett möjligt framtida utseende för S:t Göransområdet hoppas jag kunna vara vägledande.

REFERENSLISTA

TRYCKTA KÄLLOR

Ahlborn, Kenneth (red.) och Arnell, Håkan (red.) (2008). Kungsholmen : en bildsamling 1900-1975. Älvsjö: Höghus förlag.

Berglund, Ulla och Jergeby, Ulla (1998). Stadsrum - människorum : att planera för livet mellan husen. Stockholm: Byggforskningsrådet.

Brown Gillette, Jane och Walker, Peter (2005). Landscape architecture: defining the craft. London: Thames & Hudson.

Feireiss, Kristin (red) (2006). Topotek 1. Paradise Remix. Martin Rein-Cano och Lorenz Dexler. New York: Prestel Publishing.

Feireiss, Kristin (red) (2009). ST raum a landschaftsarchitektur. Passion city. New York: Prestel Publishing.

Frank, Gun (red) (2005). Spelet om staden. Stockholm:Formas.

Norberg-Schulz, Christian (1999). Arkitekturteorier. Fenomenet plats. Stockholm: Raster förlag.

Jergeby, Ulla (1996). Offentlig miljö som arena och kuliss: att se, bli sedd och mötas på stadens offentliga och bostadsnära platser. Uppsala universitet.

Lynch, Kevin (1960). The image of the city. Camebridge: The MIT Press.

Richarson, Tim (red) (2004). The Vanguard Landscapes and Gardens of Martha Schwartz. London: Thames and Hudson.

Räf, Lars (1988). Från kurhus i utmarken till sjukhus i centrum 1888-1988. Stockholm: Grafisk press.

Schibbye, Bengt och Pålstam, Ylva (2001) : Landskap i fokus - Utvärdering av metoder för landskapsanalys. Stockholm: Riksantikvarieämbetets förlag.

Sjölund, Sture och Räf, Lars (red) (1992). S:t Görans sjukhus. Ett stycke svensk sjukhushistoria. Stockholm.

Svensson, Charlotte, Tornberg, Elisabeth och Rönn, Magnus (2006). Arkitekt-tävlingar, gestaltningsprogram och arkitektonisk kvalitet. Stockholm: Skolan för arkitektur och samhällsbyggnad, Kungliga Tekniska Högskolan.

Swaffield, Simon (2002). Theory in landscape architecture Philadelphia: Univ. of Pennsylvania.

EJ TRYCKTA KÄLLOR

Exploateringskontoret (2008). Barn i Lindhagen – Stadsutvecklingsområdet Lindhagen på nordvästra Kungsholmen ur ett barnperspektiv. Stockholms stad.

Exploateringskontoret (2009). Nordvästra Kungsholmen - Möbleringsprogram för gaturum och offentliga platser. Stockholms stad.

Schröder, Thies (2005). Kiefer Landschaftsarchitektur. Stuttgart: Stichting Kunstboek.

Stockholms stadsbyggnadskontor (1998). Program för kv Gångaren i Stadshagen.

Stockholms stadsbyggnadskontor (2002). Nordvästra Kungsholmen. Program för ett stadsutvecklingsområde.

Swaffield, Simon (2002). Theory in Landscape Architecture. Pennsylvania: University of Pennsylvania Press.

DIGITALA KÄLLOR

Boverket (2006). Lär känna din ort - metoder för att analysera orter och stadsdelar. Karlskrona: Boverket. (Elektronisk) Tillgänglig: http://www.boverket.se/Global/Webbokhandel/Dokument/2006/lar_kanna_din_ort.pdf (2010-02-10).

Boverket (2007). Landskapets upplevelsevärden - vilka är de och vart finns de?. Karlskrona: Boverket. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.boverket.se/Om-Boverket/Webbokhandel/Publikationer/2007/Landskapets-upplevelsevarden/> (2010-03-17).

Erixon, Hanna och Stähle, Alexander (2008). Regionens täthet och grönsstrukturens potential. Det suburbana landskapets utvecklingsmöjligheter i en växande storstadsregion. Stockholm: KTH. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://kth.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2:117352&searchId=1> (2010-03-17).

Lövie, Karl (2003). Det gröna som identitetsskapande stadsbyggnadselement – objekt, koncept och struktur. Alnarp: Institutionen för landskapsplanering, Sveriges lantbruksuniversitet. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://diss-epsilon.slu.se:8080/archive/00000380/01/Avhandling.pdf> (2010-02-03).

Stockholms stadsbyggnadskontor (1999). Stockholms översiktsplan 1999. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.sbk.stockholm.se/OPtext/PDF/OPpdf.htm> (2010-02-17).

Stockholms stadsbyggnadskontor (2003a). Stockholms grönkarta. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/trafikstadsplanering/Stadsplanering/Gronstrukturplanering/Stockholms-gronkarta/> (2010-02-17).

Stockholms stadsbyggnadskontor (2003b). Underlagskarta till Stockholms grönkarta. Del 1 Sociotopkarta. Översiktlig redovisning av friytornas sociala och kulturella värden. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/TrafikStadsplanering/Stadsplanering/Gronstrukturplanering/Sociotopkarta/Sociotopkartor/> (2010-04-06).

Sveriges geologiska undersökning (2009). Jordartskartan. Detaljerad undersökning. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.sgu.se> (2010-03-10).

Swanwick, Carys (2002). Landscape Character Assessment. Guidance for England and Scotland. The Countryside Agency och Scottish Natural Heritage. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.landscapecharacter.org.uk/files/pdfs/LCA-Guidance.pdf> (2010-02-10).

Trafikkontoret, Stockholms stad (2009). Växtbäddar i Stockholms stad - En handbok. (Elektronisk) Tillgänglig: www.stockholm.se/Global/.../TK_Vaxtbaddar_StockholmsStad.pdf (2010-04-14).

Vägverket (2009). Råd för gestaltningsprogram och gestaltningsarbete i olika skeden. (Elektronisk) Tillgänglig: http://publikationswebbutik.vv.se/upload/5360/2009_161_rad_for_gestaltningsprogram.pdf (2010-02-01).

HEMSIDOR

Büro Kiefers hemsida. (Elektronisk) Tillgänglig: http://www.buero-kiefer.de/profil/buero-kiefer.de_profil.html (2010-03-19).

Peter Walker and partners hemsida (Elektronisk). Tillgänglig: <http://www.pwpla.com/frm.php> (2010-03-19).

Stockholm stads hemsida (senast uppdaterad 2010-02-08). Västra Kungsholmen/Lindhagen. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/Fristaende-webbplatser/Fackforvaltningssajter/Exploateringskontoret/Ovriga-byggprojekt-i-innerstaden/Lindhagen/> (2010-02-17).

Topotek 1:s hemsida. (Elektronisk) Tillgänglig: <http://www.topotek1.de>

(2010-02-22).

West 8:s hemsida. (Elektronisk) Tillgänglig: http://www.west8.nl/about_west_8/ (2010-03-11).

Martha Schwartz Partners hemsida (Senast uppdaterad 2009). (Elektronisk) <http://www.marthaschwartz.com/> (2010-02-22).

MUNTliga KÄLLOR:

Almquist, Monica. Explateringskontoret, Miljö- och teknik. Personlig kommunikation 23 mars 2010.

Reuterbrand, Ewa. Landskapsarkitekt, Exploateringskontoret, Miljö- och teknik. Personlig kommunikation 11 december 2009.

Savard, Pierre. Trafikplanerare, Exploateringskontoret, Miljö- och teknik. Personlig kommunikation 23 mars 2010.

FOTON OCH ILLUSTRATIONER

Foton och illustrationer är författarens egna om annat ej anges.